

UMDE DİNİ TETKİKLER DERGİSİ

UMDE JOURNAL OF RELIGIOUS INQUIRIES

Cilt/Volume: 5, Sayı/Issue: 1 (Temmuz/July 2022): 001-029

Kur'ân-ı Kerîm'in Âyetleri Örnekliğinde Cümlelerde Müsned ve Müsned İleyhin Farklı Şekillerde Gelmelerinin Sebepleri

Explaining The Reasons Why The Musnad And Musnad İlayhi Appear in Different Forms in Sentences Through The Examples Taken from The Verses of The Qur'an.

Mehmet Kahraman

Dr. Öğr. Üyesi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Temel İslam Bilimleri, Arap Dili ve Belâgatı Ana Bilim Dalı

Assistant professor, Gaziosmanpasa University, Faculty of Islamic Sciences, Basic Islamic Sciences, Department of Arabic Language and Rhetoric
Tokat, Türkiye

mehmet.kahraman@gop.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0002-5507-044X>

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article

Makale İşlem Süreci / Article Processing

Geliş Tarihi / Date Received: 26 Ocak/January 2022

Kabul Tarihi / Date Accepted: 31 Mart/March 2022

Yayın Tarihi / Date Published: 31 Temmuz/July 2022

Atıf / Citation

Kahraman, Mehmet. "Kur'ân-ı Kerîm'in Âyetleri Örnekliğinde Cümlelerde Müsned ve Müsned İleyhin Farklı Şekillerde Gelmelerinin Sebepleri". *UMDE Dini Tetkikler Dergisi* 5/1 (Temmuz/July 2022), 001-029. <https://doi.org/10.54122/umde.1063264>

İntihal / Plagiarism

Bu makale, iTenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir. /This article has been scanned by iTenticate. No plagiarism detected.

Etik Beyan/Ethical Statement

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. / It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited (Mehmet Kahraman).

Yayıncı / Published by

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi/ Nevşehir Hacı Bektas Veli University

Lisans Bilgisi / Lisence Information

Bu makale Creative Commons Atıf-Gayri Ticari 4.0 Uluslararası Lisans (CC BY-NC 4.0) ile lisanslanmıştır. / This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (CC BY-NC).

Öz

İnsanlar cümle kurarak konuşurlar. Bu cümlelerde olmazsa olmaz olan ad ve eylemdir, yani özne ve yüklem. Arapçada müsned ve müsned ileyh şeklinde isimlendirilen bu öğeler cümlenin umdesi olup bunlar olmadan cümle kurulamaz. Kur'ân-ı Kerîm Allah'ın insanlarla iletişim kurduğu kelâmı olduğu için onda da cümleler bu temel öğelerle kurulmuştur. Türkçemizde özne ve yüklem geliş şekillerine göre anlamda değişimler olduğu gibi Arapçada da müsned ve müsned ileyh geliş şekillerine göre çeşitli anlamlar oluşmaktadır. Kur'ân, insanları herhangi bir konuda ikna etmek için belagat usullerinin her çeşidini değişik ayetlerde kullandığı gibi müsned ve müsned ileyh kullanım çeşitlerini de kullanarak muhatabına mesajını aktarmıştır. Türkçede "Sen kimsin?" cümlesinde muhatabımızı tanımadığımız anlaşılırken "Kimsin sen?" dediğimizde ise muhatabımızı küçümsediğimiz anlaşılır. "O öğretmendir." dediğimizde işaret ettiğimiz kişinin mesleğini vurgulamış oluruz. Fakat "Öğretmendir o!" dediğimiz zaman işaret ettiğimiz şahsın makamının yüceliğini göstermiş oluruz. Tefsirlerde ve dilbilim kitaplarında bu konulara değinilmiş olmakla beraber her iki disiplini mezcedip aynı konunun işlendiği bir esere ulaşılamamıştır. Bu eksikliği gidermek üzere böyle bir çalışma yapılmıştır. Bu çalışmada ilk önce müsned ve müsned ileyh geliş şekilleri dilbilimciler tarafından nasıl anlaşıldığı izah edilmiştir. Ardından müfessirlerin ayetleri tefsir ederken bu kuralları nasıl incelediği sunulmuştur. Gerekli yerlerde tarafımızca izahlar yapılarak konu tamamlanmıştır. Arapçada müsned ve müsned ileyh marife, nekra, takdim, tehir, hazf, fasl gibi nahiv ve belagat kuralları sayesinde anlamlarında çeşitli değişimler meydana gelmektedir. Bu değişimler dikkate alındığı zaman âyetteki anlam ve vurgu daha canlı bir şekilde ortaya çıkmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Arapça, Belagat, Meânî ilmi, Kur'ân, Cümle, Müsned, Müsned ileyh

Abstract

People communicate by forming sentences. Noun and verb that is a subject and a predicate are a must in these sentences. These elements, which are named as musnad and musnad ilayh in Arabic, are the core of the sentence. So, no sentence can be formed without them. Since the Qur'an is the word that Allah communicates with people, sentences in it are formed with these basic elements. There are changes in meaning according to the way the subject and predicate are formed in Turkish. The same is also true for Arabic as various meanings are formed according to the way the musnad and musnad ilayh come. The Qur'an conveyed its message to its addressee by using all kinds of rhetoric methods in different verses, as well as the types of usage of musnad and musnad ilayhin in order to persuade people on any subject. In Turkish the sentence "Sen kimsin?" reveals that we do not know our interlocutor while "Kimsin sen?" underestimates our interlocutor. When we say "O öğretmendir." we emphasize the profession of the person we are pointing to. However, when we say "Öğretmendir o!" we show the greatness of the rank of the person we point to. Although these issues have been mentioned in tafsir and linguistics books, a study that combines both disciplines and deals with the same subject has not been found. Such a study has been carried out to fill in this gap. This study, first, explains how musnad and musnad ilayh are understood by linguists. Then, how the commentators examine these rules while interpreting the verses was presented. The subject has been completed by making explanations where necessary. In Arabic, various changes occur in the meanings of musnad and musnad ilayhin, thanks to the nahw and rhetoric rules such as marife, nekra, introduction, tehir, hazf, fasl. When we consider these changes, the meaning and emphasis in the verse emerges more vividly.

Keywords: Arabic, Rhetoric, Mean science, Quran, Sentence, Musnad, Musnad ilayh.

Giriş

Yargı bildiren kelimeler topluluğuna cümle denir. Bir cümlemin en az iki ögesi vardır. Bunlar özne ve yüklemdir. Arapçada bunlara mäsned ve mäsned ileyh ismi verilir.¹ Bazı sebeplerden dolayı cümlelerde nahivsel değişimler söz konusudur, yani nahivsel değişim sonucu anlamsal değişim meydana gelir. Şu şekilde de söyleyebiliriz: Çeşitli gayelerle kurulan cümlelerde nahivsel değişimler gerekli olur. Mübtedanın tehiri ve takdimi, haberin nekra veya marife olarak gelmesi, mefulün fiilden önce gelmesi vb. nahivsel değişimler, konuşmacının muhatabına aktarmak istediği zihnindeki anlamı cümleye dökebilmesi için kullandığı nahivsel araçlardandır. Bu değişimlerin sadece birer şekilsel değişim olmayacağı kanaatindeyiz. Çünkü bize göre cümledeki her bir nahivsel değişimin mutlaka anlamda değişim getirmesi kaçınılmazdır.

İnsanlar günlük hayatlarında birbirleriyle konuşurlarken doğal olarak ne demek istediklerine göre nahivsel değişimleri farkına varmasalar da kullanırlar. Bu kullanımlarda yanlış bir dizgi oluştuğu zaman muhatabın kulağı tırmalanır. Ne demek istediğini “şöyle demek istedi” diyerek düzeltir veya anlayamadıysa “ne demek istiyorsun?” diye soru sormak ihtiyacı hisseder. Bu durumu şu örnekle açıklayabiliriz: Küçük bir çocuk babasıyla bir meclistedir. Oradakilerden biri çocuğa “bugün ne yaptın?” diye bir soru sorar. Çocuğun heyecanlanarak “Babamla beraber bahçeye binip ata gittik.” demesi karşısında oradakilerin çocuğun dilinin sürçtüğünü görüp gülüşmeleri karşısında oğlunun mahcup olduğunu gören babanın biraz da kızarak “Amcaları biz oğlumla ata binip bahçeye gittik.” diye düzeltir. Bu açıklama nahivsel değişimlerin anlamdaki değişimine bir örnek olabilir. Türkçede olduğu gibi Arapçada da nahivsel değişimlerin anlamsal değişime sebep olduğu açıktır.

Makalemizde Kur’ân-ı Kerîm’in, mäsned ve mäsned ileyhdeki nahivsel değişimlerin derin yapıdaki² anlamı nasıl zenginleştirdiği örneklerle izah edilmeye çalışılacaktır. Şimdi,

¹ Bk. Ebu'l-Feth Usmân İbn Cinnî, *el-Luma fî'l-Arabîyye*, thk. Fâiz Fâris (Kuveyt: Dâru'l-Kutubi's-Sekâfiyye, ts.), 1/93; Abdullâh b. Yûsuf b. Ahmed b. Abdillâh b. Yûsuf b. Hişâm el-Mısrî İbn Hişâm, *Evdahu'l-mesâlik ilâ Elfıyyeti İbn Mâlik*, thk. Yûsuf eş-Şeyh Muhammed el-Bâkî (Dimeşk: Dâru'l-Fıkr, ts.), 1/186; Abbâs Hasan, *en-Nahvu'l-vâfi* (b.y.: Dâru'l-Maârif, ts.), 1/93; Mustafâ b. Muhammed Selîm el-Ğalâiyîni, *Câmiu'd-durûsi'l-Arabîyye* (Beyrût: Mektebetu'l-Asriyye, 1993), 1/68; Noam Chomsky, *Dil ve Zihin*, çev. Ahmet Kocaman (Ankara: Ayraç Yayınevi, 2001), 203-231.

² Chomsky, genel mânada bir evrensel dil bilgisinin varlığını savunmaktadır. Bütün insanlar ad ve eylemden oluşan cümleleri zihinlerinde oluştururlar. Çeşitli bağlaçlarla sınırlı kelimelerden sonsuz cümleler üretebilmektedirler. Bu sistemde en önemli iki yapı vardır. a) Yüzey yapı: Konuşmacının anlatmak istediği, zihninde anlaşılan bir cümleyi sözlerle dile getirmesidir. b) Derin yapı: Yüzey yapı ile dile getirilen cümlemin zihinde oluşturduğu anlamdır. Derin yapı- yüzey yapı ile ilgili geniş bilgi için bk: Chomsky, *Dil ve Zihin*, 35, 38, 159, 186, 238; Kerim Demirci, “*Derin Yapı Yüzey Yapı Kavramından Ne Anlıyoruz*”, <https://turkishstudies.net/DergiTamDetay.aspx?ID=1762> (Erişim 17 Haziran 2016), 293; Atakan Altınörs, *Dil Felsefesine Giriş* (İstanbul: İnkılap Yayınları, 2003), 80.

müsned ve müsned ileyhin cümlelerde nasıl geldiğini, yüzey yapıdaki değişimin derin yapıda nasıl farklılık getirdiğini anlatmaya çalışacağız.

1. Müsned ve Müsned İleyhin Tarifi

Müsned ve müsned ileyhin değişimlerine geçmeden önce müsned ve müsned ileyhin lugatçılar ve dilbilimciler tarafından yapılan tarifleri kısaca gözden geçireceğiz.

Lügatte müsned *وَسَنَّدَ إِلَيْهِ يَسْنُدُ سُتُودًا بِالضَّمِّ، وَتَسَانَدَ وَأَسْنَدَ وَأَسْنَدَ وَأَسْنَدَ غَيْرَهُ* fiilinden türetilmiştir. Bu fiil başkasına dayanmak anlamına gelir.³ Nahiv âlimleri cümleleri iki ana başlık altında incelemişlerdir. Bunlar, umde ve fadledir. Umde “العُمْدَةُ”, cümlenin oluşabilmesi için gerekli olan öğelerden oluşur. Müsned ve müsned ileyh, cümlenin zorunlu iki ögesidir. Bu öğelerden birisinin bir delil olmadan hazf edilmesi mümkün değildir.⁴ Umde, mübtada, haber olan ifadeler, fiil, fâil ve isim fiillerdir.⁵ “Fadle “الْفَضْلَةُ” ise cümlenin, esasını teşkil etmeyen kısmıdır. Umdenin dışında bütün öğelere fadle denmiştir. Bu öğeler, cümleyi oluşturmak için zorunlu değildir.”⁶

Kişinin iç âleminde oluşan manayı dile getirebilmesi için temel iki öge gereklidir. Bunlar, müsned ve müsned ileyh olarak karşımıza çıkmaktadır.⁷ Dilciler bu konuda birbirine yakın tanımlarda bulunmuştur. Sîbeveyhi (öl: 180/796), konuşmacının müsned ve müsned ileyhin ikisini de cümle kurarken kullanmak zorunda olduğunu söylemektedir.⁸ el-Muberrred (öl. 286/899) de cümle için müsned ve müsned ileyhin zorunlu iki öge olduğunu söylemiştir. Örneğin, “Eğer sadece *عَلِيٌّ* denirse, cümle kurulmuş olmaz. Muhatabımız, Ali'in ne yaptığını

³ Ebû Fadl Cemâluddîn b. Manzûr el-Ensârî, *Lisânu'l-Arab* (Beyrût: Dâru Sâdir, 1414), 3/220; Muhammed b. Muhammed b. Abdirezzâk el-Huseynî ez-Zebîdî, *Tâcu'l-arûs min cevâhiri'l-kâmûs* (b.y: Dâru'l-Hidâye, ts.) 8/215; Ahmed b. Alî Abdulkâfi Ebû Ahmed Bahâuddîn es-Subkî, *Arûsu'l-efrâh fi şerhi Telhîsi'l-Miftâh*, thk. Abdulhamîd Hindâvî (Beyrût: el-Mektebetu'l-Asriyye, 2003), 1/115; Abdurrahmân b. Ebî Bekr Celâluddîn es-Suyûtî, *Hemu'l-hevâmi fi şerhi Cemil-cevâmi*, thk. Abdulhamîd Hindâvî (Kâhire: el-Mektebetu't-Tevfikiyye, ts.), 2/500; Abdurrahmân b. Hasan el-Meydânî Habenneke, *el-Belâğatu'l-Arabiyye* (Dimeşk: Dâru'l-Kalem, 1996), 1/213.

⁴ Ebû Abdillâh Cemâluddîn Muhammed b. Abdillâh İbn Mâlik et-Tâî, *Şerhu Teshîli'l-fevâid*, thk. Abdurrahmân es-Seyyid-Muhammed Bedevî el-Mahtûn (Hicr 1990), 1/295.

⁵ Ebu'l-Feth Usmân İbn Cinnî, *el-Hasâis*. (Beyrût: Âlemu'l Kutub, ts.), 1/165; İbn Hişâm, *Evdahu'l-mesâlik*, 2/249; Ebu'l-Bekâi Abdullâh b. el-Huseyn b. Abdillâh el-Ukberî, *el-Lubâb fi ileli'l-binâi ve'l-irâb*, thk. Abdullâh en-Nebhân (Dimeşk: Dâru'l-Fikr, 1995), 1/101; Alî b. İsa b. Abdillâh Ebû'l-Hasan el-Mutezilî er-Rummânî, *Risâletu'l-hudûd*, thk. İbrâhîm es-Sâmerrâî (Amman: Dâru'l-Fikr, ts.), 1/84; Hâlid b. Abdillâh b. Ebîbekr b. Muhammed el-Curcâvî el-Ezherî, *Şerhu't-Tasrîh alâ't-tavdîh* (Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2000), 1/425; Ebû'l-İrfân Muhammed b. Alî eş-Şâfiî es-Sabbân, *Hâşiyetu's-Sabbânâli şerhi'l-Eşmûni li-Elfiyyeti İbn Mâlik* (Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1997), 1/284; el-Çalâyîni, *Câmiu'd-durûs*, 1/31; 3/131; Ebû Abdillâh Ahmed b. Umer b. Mûsâ'id el-Hâzimî, *eş-Şerhu'l-muhtasar alâ nazmi'l-Maksûd* (erişim 12 Temmuz 2016, <http://alhazme.net>), 10/1.

⁶ Bk. İbn Cinnî, *el-Hasâis*, 1/165; el-Ukberî, *el-Lubâb*, 1/101; İbn Hişâm, *Evdahu'l-mesâlik*, 2/249; el-Çalâyîni, *Câmiu'd-durûs*, 1/31, 3/131; er-Rummânî, *Risâletu'l-hudûd*, 1/84; el-Ezherî, *Şerhu't-Tasrîh alâ't-tavdîh*, 1/425; el-Hâzimî, *eş-Şerhu'l-muhtasar*, 10/1; Şevkî Dayf, *el-Medârisu'n-nahviyye*, thk. Ahmed Şevki Abdusselâm (b.y.: Dâru'l-Meârif, ts.), 1/282; eş-Sabbân, *Hâşiyetu's-Sabbân*, 1/284; Mehmet Ali Şimşek, *Arap Dilinde Kelime Grupları ve Cümle Öğeleri* (Sivas: Vizyon Yayıncılık, 2006), 97-98.

⁷ İbn Hişâm, *Evdahu'l-mesâlik ilâ Elfiyyeti İbn Mâlik*, 1/186; Abbâs Hasan, *en-Nahvu'l-vâfi*, 1/93; el-Çalâyîni, *Câmiu'd-durûs*, 1/68; Chomsky, *Dil ve Zihin*, 203-231.

⁸ Bk. Amr b. Usmân b. Kanber Sîbeveyhi, *el-Kitâb*, thk. Muhammed Hârûn Abdusselâm (Kâhire: Mektebetu'l-Hâncî, 1988), 1/23.

anlayamaz veya Ali ile ilgili ne gibi bir haber vermek istediğimizden habersiz kalır. Bunun için “Ali gitti.”, “Ali öğretmendir.” şeklinde cümlenin temel iki ögesini de kullanmak gerekir”⁹ demektedir. el-Ğalâyînî (öl. 1994) bu ikisinde vazgeçilemeyecek iki unsur olduğunu; aksi halde cümlenin oluşamayacağını vurgulamaktadır.¹⁰

el-Cevcerî (öl. 889/1484) isnadın oluşabilmesi için müsned ve müsned ileyhin cümlede bulunmasının zorunlu olduğunu savunmaktadır.¹¹ es-Suyûtî (öl. 911/1505) ise Basralı ve Kufeli dil bilimcilerin, bazı durumlarda müsned ve müsned ileyhten her birinin hazfedilebileceğini benimsediklerini aktarmaktadır.¹²

Bu açıklamalardan anlaşıldığına göre cümlenin oluşması için temel iki ögeden müstağni olunamaz. Bunlardan biri kullanılmazsa cümle oluşamaz. Bazı durumlarda hazfedilse de hazfedilen ögeye işaret eden bir delil bulunması gereklidir. “Müsned ve müsned ileyh, bir isim ve bir fiilden ya da iki isimden meydana gelir. Bu isimler, müfred “tek” kelimelerden oluştuğu gibi isimleşmiş ve tek ögeye karşılık gelen kelime gruplarından da meydana gelebilir.”¹³

2. Kur’ân’da Müsned İleyhin Farklı Şekillerde Kullanımı

Müsned ileyh konuşmacının maksadına göre bazen marife, bazen nekra olarak gelebilir. Marife veya nekra olarak geldiği zaman anlamda çeşitli değişimler meydana gelir. Müsned ileyhin farklı şekillerde kullanımı sonucu meydana gelen anlam değişimini maddeler halinde şöyle sıralayabiliriz:

2.1. Müsned İleyhin Marife Olarak Kullanılması

Müsned ileyhin marife olarak gelmesinde birçok neden vardır. Dinleyicinin konuşmayı tam ve eksiksiz bir şekilde anlaması hedefleniyorsa bu durumda müsned ileyh marife olarak gelmelidir. Bunun sebebi hükmün haberde olduğunu göstermektir. Bir başka ifadeyle verilen bilginin şeksiz ve şüphesiz olduğunu dinleyiciye hissettirmektir. Hükmün gerçekleşme ihtimali ne kadar uzak ise müsned ileyhin marife olması bir o derece güçlü olur. Bu ihtimal ne kadar yakınsa müsned ileyhin marife olması bir o derece zayıf olur. Hükmün

⁹ Muhammed b. Yezid b. Abdilekber es-Semalî el-Ezdî el-Mubberred, *el-Muktadab*, thk. Muhammed Abdulhâlik Azîme (Beyrût: Âlemu’l-Kutub, ts.), 4/126.

¹⁰ Bk. el-Ğalâyînî, *Câmiu’d-durûs*, 1/28.

¹¹ Bk. Şemsuddîn Muhammed b. Abdulmunim b. Muhammed el-Cevcerî, *Şerhu Şuzûri’z-zehab fi marifeti kelâmi’l-Arab*, thk. Nevâf b. Cezâ el-Hârisî (Medîne: İmâdetu’l-Bahsi’l-İlmî Bi’l-Câmiati’l-İslâmiyye, 2004), 2/628.

¹² Bk. es-Suyûtî, *Hemu’l-hevâmi fi şerhi Cemil-cevâmi*, 1/502.

¹³ Mehmet Ali Şimşek, “Arap Dilinde Bağımsız Yargı Bildiren Cümleleri İsimleştiren Edatlar ve Terkipler”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 16/2 (2012), 256.

tahakkukunun uzaklığı müsned ileyhin tahsisiyle alakalıdır. Müsned ileyh tahsis edildikçe hükmün gerçekleşmesi bir o kadar uzaklaşır. Müsned ileyh ne kadar umumileşirse hükmün gerçekleşmesi o derece yakınlaşır.¹⁴

Yukarıdaki izahatı şu şekilde de söyleyebiliriz: Eğer müsned ileyh umumi bir ifade ile kullanılırsa verilen haberin gerçekleşme olasılığı o derece fazlalaşır. Fakat müsned ileyh hususileştikçe haberin olma olasılığı o derece azalır. Çünkü bir işi bir topluluk içinde bir kişinin yapma olasılığı aynı işi bir kişinin tek başına yapma olasılığından daha fazladır. Örneğin, شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِي أُنزِلَ فِيهِ الْقُرْآنُ “Ramazan ayı Kur'ân'ın indirildiği aydır.”¹⁵ âyetinde شَهْرُ kelimesi müsned ileyh olarak marife gelmiştir. Kur'ân'ın indiği ay olan ramazan ayına muzaaf olmuştur. Ramazan ayı marife olduğu için marifeye muzaaf olan kelime de marife olacağından dolayı tahsis söz konusudur. Bu durumda Kur'ân'ın indiği ayın herhangi bir ayın değil de tek bir ayın olduğunu müsned ileyhin marife olmasından anlıyoruz. Bir kelimenin marife olmasının çeşitli şekilleri vardır. Biz bunları derin yapılarındaki değişimleriyle birlikte sırasıyla göstermeye çalışacağız.

2.2. Müsned İleyhin Zamir Olması

Müsned ileyh derin yapıda bazı gerekçelerden dolayı zamir olarak gelebilir. Müsned ileyh zamir olarak getirildiği zaman azarlamak kastedilmiş olabilir.¹⁶ هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ طِينٍ ثُمَّ قَضَىٰ أَجَلًا وَأَجَلٌ مُّسَمًّىٰ عِنْدَهُ ثُمَّ أَنْتُمْ تَمْتَرُونَ “Sizi çamurdan yaratan, sonra ölüm zamanını (ecel) takdir eden ancak O’dur. O’nun katında bir ecel daha vardır. Siz hâlâ şüphe ediyorsunuz.”¹⁷ âyetinde Allah’ın insanları çamur gibi basit bir şeyden yarattığı belirtilmektedir. Kâfirlerin de bu gerçeği ikrar ettikleri anlaşılmaktadır. Buna rağmen kâfirlerin büyüklenerek Allah’a, ahirete iman gibi konularda tereddüde düşmelerine öfkelenerek أَنْتُمْ تَمْتَرُونَ “Nasıl olur da şüpheye düşersiniz?!” diyerek onları azarlamaktadır.¹⁸

Muhatabımız karşımızda değildir. Fakat kalbimizdedir.¹⁹ Örneğin, وَذَا النُّونِ إِذْ ذَهَبَ مُغَاضِبًا “Zünnûn’u da (Yûnus) zikret! فَظَنَّ أَنْ لَنْ نَقْدِرَ عَلَيْهِ فَنَادَىٰ فِي الظُّلُمَاتِ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحَانَكَ إِنِّي كُنْتُ مِنَ الظَّالِمِينَ

¹⁴ Ebû Yakûb Muhammed Alî es-Sekkâkî, *Miftâhu'l-ulûm* (Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1983), 178; Ebu'l-Meâlî Celâlüddîn Muhammed b. Abdîrrahmân el-Kazvînî b. Umer, *el-İdâh fi ulûmi'l-belâğa*, thk. Muhammed Abdulmunim el-Hafâcî (Beyrût: Dâru'l-Cil, ts.), 1/9.

¹⁵ el-Bakara 2/185.

¹⁶ Muhammed et-Tâhir b. Muhammed b. İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr* (Tûnus: ed-Dâru't-Tûnisiyye li'n-Neşr, 1984), 7/131.

¹⁷ el-En'âm 6/2.

¹⁸ Muhammed b. Yûsuf b. Alî b. Yûsuf b. Hayyân Ebû Hayyân el-Endelûsî, *el-Bahru'l-muhîtu fi't-tefsîr*, thk. Sıdkî Muhammed Cemîl (Beyrût: Dâru'l-Fikr, 1420), 4/430; Muhammed b. Muhammed b. Mustafâ el-İmâdî Ebu's-Suûd, *İrşâdu'l-aklî's-selîm ilâ mezâyâ'l-Kitâbi'l-Kerîm* (Beyrût: Dâru İhyâi't-Turâsî'l-Arabî, ts.), 3/106; İbn Âşûr, *et-Tahrîru ve't-tenvîr*, 7/130-131.

¹⁹ Ahmed b. İbrâhîm el-Hâşimî, *Cevâhiru'l-belâğa fi'l-me'ânî ve'l-beyân ve'l-bedî* (Beyrût: el-Mektebetu'l-Asriyye, ts.), 109; Ahmed b. Mustafâ, el-Merâğî, *Ulûmu'l-belâğa* (b.y.: y.y., ts.), 113; Hamîd Avnî, *el-Minhâcu'l-vâdih li'l-belâğa* (b.y.: Mektebetu'l-Ezheriyye't-Turâs, ts.), 2/28.

Hani öfkeli bir halde geçip gitmiş, bizim kudretimizin kendisine yetmeyeceğini zannetmişti. Sonunda karanlıklar içinde, 'Senden başka hiçbir tanrı yoktur. Seni tenzih ederim. Gerçekten ben kötü işler yapmışım!' diyerek yalvardı."²⁰ âyetinde Yunus (a.s.) "أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ" "*senden başka ilah yok*" diyerek muhatap zamiri kullanmıştır. Muhatap zamirini kullanması kul için mümkündür, fakat kulun hâzır olması gaib olmaması gerekir. Hz. Yunus'un bütün hazlarından uzaklaştığı sırada hâzır hale erdiği konusunda ittifak vardır. Kulun bütün hazlarından uzaklaşmadıkça müşahede makamına eremeyeceğine yönelik tenbih söz konusudur.²¹ Kul kalbinden Allah'tan başkasını silmesi sonucunda müşahede makamına ulaşır. Kulun çeşitli mücahede metodlarıyla birçok makamı geçip müşahede makamına ulaşması mümkündür.²² Bu açıklamalara göre Müslümanların Allah'ı müşahede ettikleri makamda muhatap zamiri ile ona hitap ettiklerini anlıyoruz. Şu halde "إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ" "*Ancak sana ibadet eder ve ancak senden yardım dileriz.*"²³ âyetinde hitap sıygasında gelen zamirde de görüldüğü gibi biz taklidi iman seviyesindeyse Allah'ı görmesek de kalbimizde O'nu muhatab alırız. Eğer müşahede makamına ulaştıysak onu müşahede ederek "إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ" diyerek dua ederiz. Müşahede makamında hissedilenin ne olduğunu anlamak için o makama gelinmesi kanaatindeyiz. O makama gelmeden müşahede ifadesiyle Allah'ı maddi bir varlığı görüyormuş gibi müşahede etmek şeklinde anlamak gibi yanlış bir itikada varabiliriz. Bu şekilde düşünüp mücessime, hulûliye, müşebbihe vb. sapkın inançların oluştuğunu biliyoruz.²⁴

Bir şeyi bütün insanlara anlatmak istediğimizde muayyen olmayan muhatap zamirini kullanırız. Bu zamiri bu mahalde kullanmanın derin yapısında var olan sebep; verilecek haberin büyüklüğünü ve şaşırtıcılığını göstermektir.²⁵

"Suçlular, وَلَوْ تَرَىٰ إِذِ الْمُجْرِمُونَ نَاكِسُو رُؤُوسِهِمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ رَبَّنَا أَبْصَرْنَا وَسَمِعْنَا فَارْجِعْنَا نَعْمَلْ صَالِحًا إِنَّا مُوقِنُونَ" Rablerin huzurunda boyunlarını büküp, "Rabbimiz! "Gerçeği" gördük ve işittik. Artık şimdi bizi "dünyaya" döndür ki, salih amel işleyelim. Biz artık kesin olarak inanmaktayız" dedikleri

²⁰ el-Enbiyâ 21/87.

²¹ Ebû Abdullâh Fahrüddîn er-Râzî, *Mefâtihu'l-ğayb* (Beyrût: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 1420), 1/88.

²² Muhammed b. Muhammed b. Muhammed el-Cuzzî, *et-Teshîl li ulûmi't-tenzîl* (by.:ts.), 1/69; Burhânuddîn Ebu'l-Hasen İbrâhîm b. Umer el-Bekâî *Nazmu'd-durer fi tenâsubi'l-âyâti ve's-suver* (Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2002), 6/511; Ebu'l-Abbâs Ahmed b. Muhammed b. El-Mehdî b. Acîbe el-Husnî el-İdrîsî eş-Şâzelî el-Fâsî, *el-Bahrü'l-medîd* (Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2002), 2/158, 7/431; İsmâîl Hakkî b. Mustafâ el-İstanbûlî, *Rûhu'l-beyân* (Beyrût: Dâru İhyâi Turâsi'l-Arabî, ts.) 10/126, 7/386, 5/344, 1/255; Şihâbuddîn el-Huseynî el-Âlûsî, *Rûhu'l-meânî fi tefsîri'l-Kurâni'l-Azîm ve's-sebi'l-mesânî*, thk. Alî Abdulbârî Atiyye (Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1415), 1/332, 4/58.

²³ el-Fâtiha 1/5.

²⁴ Tâhir b. Muhammed el-İsfarâyeynî, *et-Tabsîru fi'd-dîn ve'temyîzi'l-firaki'n-nâciye ani'l-firaki'l-hâlikîn* (Beyrût: Âlemu'l-Kutub, 1983), 119; Ebû Mansûr Abdulkâhîr el-Bağdâdî, *el-Farku beyne'l-firak ve beyânu'l-firkati'n-nâciye* (Beyrût: Dâru'l-Âfâki'l-Cedîde, 1977)214; Sâlih b. Fevzân b. Abdillâh Fevzân, *el-İrşâd ilâ sahih'l-itikâd ve'r-reddi alâ ehli's-şirk ve'l-ilhâd* (b.y: Dâru İbn el-Cevzî, 1999), 156.

²⁵ es-Sekkâkî, *Miftâhu'l-ulûm*, 180; el-Kazvînî, *el-İdâh*, 2/11; Habenneke, *el-Belâğatu'l-Arabiyye*, 1/412; Avnî, *el-Minhâcu'l-vâdih*, 2/28.

*vakit, “onları” bir görsen!*²⁶ Bu âyetteki muhatab zamiri vucuben hafz edilmiştir. Fiilin muhatap sıygasında gelmesinin sebebi sadece vahyin muhatabı olan Hz. Muhammed (s.a.v.) değil; aksine bu âyete muhatab olan bütün insanlardır.²⁷ Âyette her ne kadar *وَلَوْ تَرَىٰ “sen görsen”* dense de devamında ne kadar büyük ve korkunç bir olayın bütün insanlara haber verildiğini görüyoruz. Bu şekildeki anlatımın muhatabı daha etkilediğini düşünüyoruz.

Daha önceden zikri geçen müsned ileyh ikinci defa zikredilmesi gerektiğinde gaib zamiri ile tekrarlanır.²⁸ *اغْدِلُوا هُوَ أَقْرَبُ لِلتَّقْوَىٰ “Adaletli davranın. O takvaya daha yakındır.”*²⁹ Bu âyette *هُوَ* zamirinin işaret ettiği mahzuf bir kelime vardır. O da *فِي الْحُكْمِ* dir. İkinci cümlede bu kelimenin yerine zamir kullanılmıştır.³⁰

2.3. Müsned İleyhin Alem/Özel İsim Olması

Dinleyicinin zihninde belirtilen şahsın canlanması gerektiği zaman müsned ileyhin alem olarak gelmesi gerekir.³¹ *“Deki O Allah birdir.”*³² Burada mübteda olarak gelen *اللَّهُ* lafza-i celâli alem, yani isim olarak gelmiştir. Çünkü burada bir olanın Allah olduğunu dinleyiciye anlatmak esas gaye olarak gelmiştir. *مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ “Muhammed Allah'ın resulüdür.”*³³ Bu âyette de Allah'ın resulünün Muhammed (s.a.v.) olduğu insanlar tarafından bilinmesi gerektiği vurgulanmıştır.³⁴

İbn Âşûr *“Muhakkak ki Allah bir sivrisinek veya ondan daha basit bir şeyi misal vermekten çekinmez.”*³⁵ âyetini izah ederken bu cümledeki müsned ileyh olan lafzatullahın alem olarak geldiğini vurgulayarak bunun sebebinin şöyle izah ediyor: “Allah'ın bu âyette diğer sıfatlarından birini değil de alem ismini kullanmasının sebebi, bu isminin diğer bütün kemal isimlerini kuşattığından dolaydır. O ismini kullanması bu âyette sunulan örneklerle ilgilidir. Bu şekilde insanları en güçlü bir şekilde ikna etmeyi murat etmiştir. Bu şekilde Kur'ân'ın Allah katından geldiğinin anlaşılması sağlanmak istenmiştir.

²⁶ Secde 32/12.

²⁷ Nâsiruddîn Ebû Sâîd Abdullâh b.Umer b. Muhammed eş-Şîrâzî el-Beydâvî, *Envâru't-tenzil ve esrâru't-tevil*, thk. Muhammed Abdurrahmân el-Maraşlı (Beyrût: Dâru İhyâi Turâsî'l-Arabî, 1418), 4/220; er-Râzî, *Mefâtihu'l-ğayb*, 25/154; İbn Acîbe, *el-Bahru'l-medîd*, 4/209, 8/134; el-Âlûsî, *Rûhu'l-meânî*, 13/500; İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, 3/203.

²⁸ el-Kazvînî, *el-İdâh*, 2/10.

²⁹ el-Mâide 5/8.

³⁰ Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-muhîr*, 1/341; el-Âlûsî, *Rûhu'l-meânî*, 4/224; İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, 5/55, 26/31.

³¹ es-Sekkâkî, *Miftâhu'l-ulûm*, 180; Avnî, *el-Minhâcu'l-vâdih*, 2/28; el-Hâşimî, *Cevâhiru'l-belâğa*, 111.

³² el-İhlâs 112/1.

³³ el-Fetih 48/29.

³⁴ Ebu'l-Kâsım Mahmûd b. Amr b. Ahmed ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf an hakâiki ğavâmidi't-tenzil* (Beyrût: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 1407), 5/306; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-muhîr*, 7/206; el-Âlûsî, *Rûhu'l-meânî*, 16/28; İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, 21/178.

³⁵ el-Bakara 2/26.

Çünkü Allah'tan başka herkes sivrisinek gibi insanların basit ve hor gördüğü bir canlıyı misal getirmekten çekinir. Hâlbuki Allah katında bütün varlıklar acizlik bakımından aynı seviyededir. Bu misali Allah'ın bizzat kendisinin getirdiğinin insanların zihninde canlı tutmaları için sıfatlarını değil de alem ismini kullanması çok belîğdir.”³⁶

2.4. Mûsned İleyhin İsm-i Mevsûl Olması

Dinleyici tarafından bilinen cümlenin söylenmesi sırasında işaret edilen kişinin dinleyicinin zihninde canlanması mümkün olduğu yerlerde mûsned ileyh ism-i mevsûl olarak gelir. Çünkü Araplar bir yerde ism-i mevsûl kullanacaklarsa; dinleyicinin ism-i mevsulle kimi kastettiğini bildiklerini kabul ederek kullanırlar.³⁷ Örneğin, شَرَعَ لَكُمْ مِنَ الدِّينِ مَا وَصَّى بِهِ نُوحًا وَالَّذِي سَرَعَ لَكُمْ مِنَ الدِّينِ مَا وَصَّى بِهِ إِبْرَاهِيمَ وَمَا وَصَّيْنَا بِهِ إِبْرَاهِيمَ وَمُوسَى وَعِيسَى أَنْ أَقِيمُوا الدِّينَ... “O, Nûh’a buyurdularını, sana vahyettiklerimizi, İbrâhim’e, Mûsâ’ya ve İsâ’ya buyurdularımızı size din kıldı ki o dini ayakta tutasınız, o konuda ayrılığa düşmeyesiniz...”³⁸ âyetinde الَّذِي mûsned ileyh olarak gelmiştir. İsm-i mevsûlün işaret ettiği şey İslam şeriatidir. Bunu her iki taraf da “Allah, rasülü ve müminler” bilmektedir. Bu âyette وَأُوْحَيْنَا إِلَيْكَ وَالَّذِي أُوحَيْنَا إِلَيْكَ yerine مَا أُوحِينَا إِلَيْكَ şeklinde de gelebilirdi. Çünkü الَّذِي de مَا da ism-i mevsûldür fakat الَّذِي daha özel ve daha belirleyicidir. Bu âyette de İslam şeriatinin tafsilatının herkes tarafından bilindiğini göstermek için الَّذِي mûsned ileyh olarak getirilmiştir. Fakat Nuh’a İbrâhim’e, Mûsâ’ya ve İsâ’ya gönderilen şeriatin tafsilatı herkes tarafından bilinmediği için مَا mûsned ileyh olarak getirilmiştir.³⁹ Ayrıca İslam şeriatinin açık bir şekilde işaret edilmek istenmesi sebebiyle الَّذِي mûsned ileyh olarak getirilmiştir.⁴⁰

Cümle içerisinde kötü bir fiili irtikâp eden mûsned ileyhın açık isminin kullanılması hoş bir durum olmaz. Bu durumda mûsned ileyhın ism-i mevsûl olarak gelmesi daha uygundur.⁴¹ Örneğin, وَرَأَوْنَهُ الَّتِي هُوَ فِي بَيْتِهَا عَنْ نَفْسِهِ... “Evinde bulunduğu kadın ‘gönlünü ona kaptırıp’ ondan arzuladığı şeyi elde etmek istedi...”⁴² âyetinde الَّتِي mûsned ileyh olarak gelmiştir. Zina gibi kötü bir fiili yapan kişinin ismini vermek uygun olmadığı için امْرَأَةُ الْعَزِيزِ veya وَزُلَيْخَا denmemiş onun yerine ism-i mevsûl kullanılmıştır.⁴³

³⁶ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, 1/359.

³⁷ es-Sekkâkî, *Miftâhu'l-ulûm*, 181; el-Hâzîmî, *eş-Şerhu'l-muhtasar alâ nazmi'l-maksûd*, 14/2.

³⁸ eş-Şûrâ 42/31.

³⁹ ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 6/188; İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, 35/120; Sâlih es-Sâmerrâî, *Esrâru'l-beyân fi't-tabîri'l-Kurân* (by: ts.), 9.

⁴⁰ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, 22/161.

⁴¹ el-Kazvîni, *el-İdâh*, 2/14; el-Hâzîmî, *eş-Şerhu'l-muhtasar*, 398/415; Dervîş, *İrâbu'l-Kur'âni ve beyânuh*, 4/472.

⁴² Yûsuf 12/23.

⁴³ Nizâmuddîn el-Hasen b. Muhammed b. Huseyn el-Kammî en-Nisâburî, *Ğarâibu'l-Kurân ve rağâibu'l-Furkân*, thk. Zekeriyâ Umeyrât (Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1416), 4/77; Muhammed b. Alî b. Muhammed b. Abdillâh eş-Şevkânî el-Yemenî, *Fethu'l-kadîr* (Beyrût: Dâru İbn

Tefhim yapılmak istendiğinde de ism-i mevsûl getirilir. İsm-i mevsûller mübhemattandır. Biz bir şahsın yerine ism-i mevsûlü kullandığımız zaman o şahsa karşı tazimde bulunmuş oluruz. Aynı şekilde tehvil için de ism-i mevsûlün kullanılması daha belîğdir.⁴⁴ فَعَشِيرَتُهُمْ مِنَ الْيَمِّ مَا غَشِيَهُمْ “Deniz onları görülmedik bir şekilde kuşattı.”⁴⁵ Bu âyette onları kuşatan deniz dalgaları ismen kullanılmayıp ism-i mevsûl getirilerek dinleyici üzerinde daha büyük korku hâsıl edilmiş olmaktadır.⁴⁶

2.5. Müsned İleyhin İsmi İşaret Olması

İşaret ismi ile dinleyicinin zihninde müsned ileyh hissî olarak canlanabiliyorsa ism-i işaret olarak gelebilir. İsm-i işaret kullanılarak seslenen kişiyle irtibata geçmenin mümkün olduğu yerlerde kullanılır. Ayrıca konuşmacı ve dinleyici için müsned ileyhi zihninde canlandırmanın başka bir yolu yoksa veya bu şekilde müsned ileyhi en güzel bir şekilde diğerlerinden temyiz etme ve belirleme mümkün oluyorsa bu durumlarda müsned ileyh ism-i işaret olarak gelir.⁴⁷ Örneğin, وَلَوْلَا إِذْ سَمِعْتُمُوهُ قُلْتُمْ مَا يَكُونُ لَنَا أَنْ نَتَكَلَّمَ بِهَذَا سُبْحَانَكَ هَذَا بُهْتَانٌ عَظِيمٌ “Onu duyduğunuzda: Bunu konuşup yaymamız bize yakışmaz. Hâşâ! Bu, çok büyük bir iftiradır demeli değil miydiniz?”⁴⁸ âyetinde هَذَا müsned ileyh olarak gelmiştir. هَذَا kelimesinin işaret ettiği şey insanların zihninde canlı bir şekilde belirlemektedir. Bu olay çok çirkin bir fiilin iftira olarak söylenmesinden dolayı anlatılmayıp sadece işaret edilmiştir. Aynı zamanda olayı zikretmeyerek bu iftirayı atanları ve buna inananları kınamaktadır.⁴⁹

Dinleyicinin ahmaklığı karşısında ism-i işareti kullanmaktan başka yol olmadığı zaman müsned ileyh olarak ism-i işaret kullanılır.⁵⁰ Örneğin, ذَلِكَمُ اللَّهُ فَأَنِى تُوْفِكُونَ “İşte Allah budur. O halde ‘haktan’ nasıl dönersiniz!”⁵¹ âyetinde ذَلِكَ mübtedadır. Müşriklerin ahmaklığından dolayı daha fazla açıklamak için ism-i işaret olarak gelmiştir.⁵²

Kesîr, 1414), 3/20; Şeyh el-Allâme Muhammed b. ‘Abdullâh el-Eremî el-Alevî el-Hererî, *Tefsîru hadâiki’r-ravh ve’r-rayhân fi ravâbî ulûmi’l-Kurân* (Beyrût: Dâru Tavki’n-Necât, 2000),13/370.

⁴⁴ el-Hâzimî, *eş-Şerhu’l-muhtasar alâ nazmi’l-maksûd*, 14/4.

⁴⁵ Tâhâ 20/78.

⁴⁶ Ebû Hayyân, *el-Bahru’l-muhît*, 6/246; Ebu’s-Suûd, *İrşâdu’l-akli’s-selîm*, 6/32; el-Âlûsî, *Rûhu’l-meânî*, 2/228; İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve’t-tenvîr*, 16/146.

⁴⁷ es-Sekkâkî, *Miftâhu’l-ulûm*, 182; el-Hâşimî, *Cevâhiru’l-belâğâ*, 112; el-Abbâsî, *Meâhidu’t-tensîs alâ şevâhidi’t-tehlîs*, 1/120; es-Subkî, *Arûsu’l-efrâh*, 1/174.

⁴⁸ en-Nûr 24/16.

⁴⁹ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve’t-tenvîr*, 18/144.

⁵⁰ Avnî, *el-Minhâcu’l-vâdih*, 2/30.

⁵¹ el-En’âm 6/95.

⁵² İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve’t-tenvîr*, 6/232; Tantâvî, *et-Tefsîrul-vasît li’l-Kur’ânîl-Kerîm*, 1/1506.

Müsned ileyh'in yakın mı uzak mı olduğunu belirtmek için ism-i işaret kullanılabilir. Yakın için: هَذَا مُحَمَّدٌ. Uzak için: ذَلِكَ مُحَمَّدٌ şeklinde kullanılabilir.⁵³ Örneğin, ذَلِكَ تَتْلُوهُ عَلَيْكَ مِنَ الْآيَاتِ وَالدِّكْرِ الْحَكِيمِ “İşte bu sana okuduğumuz apaçık delillerdir, hikmet dolu sözlerdir.” âyetinde ذَلِكَ mübteda olarak gelmiştir. Uzağı göstermektedir.⁵⁴ Burada uzağı göstermek üzere örfî olarak gelmiştir. Vad’î olarak gelmemiştir. Yani uzağı göstermek üzere kural gereği gelmemiştir.⁵⁵

Tazim kastıyla yakın için kullanılan ism-i işaretler müsned ileyh olarak gelebilir. Bu durumda işaret edilen şeyin şanınin yüceliği gösterilmek istenmiştir.⁵⁶ Örneğin, إِنَّ هَذَا الْقُرْآنَ يَهْدِي لِلَّتِي هِيَ أَقْوَمٌ... “Gerçekten bu Kur’ân-ı Kerîm en doğru olan yola götürür...”⁵⁷ âyetinde هَذَا müsned ileyh olarak gelmiştir. هَذَا'nın muşarun ileyhi الْقُرْآن'ıdır. Yani işaret edilen şey Kur’ân'dır. Böylece Kur’ân'ın şanına dikkat çekilmiş olmaktadır.⁵⁸

Bazen de tahkir etmek için yakını gösteren ism-i işaret kullanılır.⁵⁹ Örneğin, أَهَذَا الَّذِي بَعَثَ اللَّهُ رَسُولًا “Allah’ın peygamber olarak gönderdiği adam bu mu?”⁶⁰ âyetinde هَذَا müsned ileyh olarak gelmiştir. Müşriklerin Peygamberimizi (s.a.s.) tahkir etmek veya onunla alay etmek için kullandıkları ifade de işaret zamiri yakın için kullanılmıştır.⁶¹

İşaret edilen kelimenin şanınin yüceliğini göstermek için uzak için kullanılan ism-i işaretler bazen müsned ileyh olarak gelebilir.⁶² Örneğin, ذَلِكَ الْكِتَابُ لَأَرْبُ فِيهِ هُدًى لِلْمُتَّقِينَ “Bu, kendisinde şüphe olmayan kitaptır. Allah’a karşı gelmekten sakınanlar için yol göstericidir.”⁶³ âyetinde ذَلِكَ kelimesi uzak için getirilen ism-i işaretlerdendir. Müsned ileyh olarak gelmiştir. Böylece muşarun ileyh olan الْكِتَاب kelimesinin şanınin yüceliğini göstermiş olmaktadır.

⁵³ İbn Hişâm, *Evdahu'l-mesâlik*, 1/134; ez-Zebîdî, *Tâcu'l-arûs min cevâhiri'l-kâmûs*, 24/232; el-Ğalâyîni, *Câmiu'd-durûs*, 22/1.

⁵⁴ el-Beydâvî, *Envâru't-tenzîl*, 7/180.

⁵⁵ el-Âlûsî, *Rûhu'l-meânî*, 1/108.

⁵⁶ es-Sekkâkî, *Miftâhu'l-ulûm*, 184; el-Kazvînî, *el-İdâh*, 2/20; es-Subkî, *Arûsu'l-efrâh*, 1/176; el-Kirmânî, *Tahkîku'l-fevâidi'l-ğiyâsiyye*, 1/347; er-Rifâî, *Esâlibu'l-belâğ*, 149.

⁵⁷ el-İsrâ 17/9.

⁵⁸ ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 1/454; er-Râzî, *Mefâtîhu'l-ğayb*, 9/461; Ebu's-Suûd, *İrşâdu'l-akli's-selîm*, 2/130; Abdülhâdî el-Ferâhî el-Hindî, *Müfredâtu'l-Kur'ân*, thk. Muhammed Ecmel Eyyûb el-İslâhî (b.y.: Dâru'l-ğarbi'l-İslâmî, 2002), 352; İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, 15/39.

⁵⁹ es-Sekkâkî, *Miftâhu'l-ulûm*, 184; el-Kazvînî, *el-İdâh*, 2/20; es-Subkî, *Arûsu'l-efrâh*, 1/176; el-Kirmânî, *Tahkîku'l-fevâidi'l-ğiyâsiyye*, 1/347; er-Rifâî, *Esâlibu'l-belâğ*, 149.

⁶⁰ el-Furkân 25/41.

⁶¹ ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 3/281; er-Râzî, *Mefâtîhu'l-ğayb*, 24/461; el-Beydâvî, *Envâru't-tenzîl*, 4/125; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-muhîr*, 8/108; Ebu'l-Hafıs Sirâcuddîn Umer b. Alî b. Âdil el-Hanbelî Habenneke en-Numânî, *el-Lubâb fi ulûmi'l-kitâb*, thk. Âdil Ahmed Abdulvucûd (Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1998), 14/536; Ebu's-Suûd, *İrşâdu'l-akli's-selîm* 6/220; İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, 19/32; Tantâvî, *et-Tefsîrul-vasîl li'l-Kur'ân-ı Kerîm*, 10/199.

⁶² es-Sekkâkî, *Miftâhu'l-ulûm*, 184; el-Kazvînî, *el-İdâh*, 2/20; es-Subkî, *Arûsu'l-efrâh*, 1/176; el-Kirmânî, *Tahkîku'l-fevâidi'l-ğiyâsiyye*, 1/347; er-Rifâî, *Esâlibu'l-belâğ*, 149.

⁶³ el-Bakara 2/2.

Müfessirler bu âyeti açıklarken ذَلِكِ الْكِتَابِ الْكَامِلِ “Bu eksiksiz kitap”⁶⁴ şeklinde tefsir etmişlerdir. Bu açıklamadan müfessirlerin bu ayetteki kullanılan ism-i işaretin kullanımını dikkate alarak Kur'ân'ın şerefini vurguladıklarını anlamaktayız.

2.6. Müsned İleyhin Harfi Tarifle Marife Olması

Konuşmacı ile muhatabı arasında müsned ileyhin kim olduğu biliniyorsa bu durumda müsned ileyh harfi tarifle marife olur. Müsned ileyhin, harf-i tarifle marife yapılmasının gayelerinden biri, gerçeği bizzat haber vermektir.”⁶⁵ Örneğin, وَلَيْسَ الذَّكَرُ كَالْأُنثَى “Erkek kadın gibi değil.”⁶⁶ Bu âyette müsned ileyh harfi tarifle marife olmasının sebebi daha önceden bu sözü söyleyen İmran'ın karısının bir erkek çocuğu istemesi idi. Çünkü o daha önceden رَبِّ إِنِّي نَذَرْتُ لَكَ مَا فِي بَطْنِي مُحَرَّرًا “Rabbim! Karnımdaki çocuğu sırf sana hizmet etmek üzere adadım.”⁶⁷ diyerek bir erkek çocuk istemişti. Konuşmacı ve dinleyici arasında istenenin ne olduğu belli olduğu için müsned ileyh harfi tarifle marife yapılmıştır.⁶⁸ الذَّكَرُ Müsned ileyh olup başındaki ال takısı ahid içindir. Bu durumda anlam “Meryem”in annesinin istediği erkek kendisine verilen kız gibi değildir.”⁶⁹ Açıklamalardan Meryem'in annesi mabede adamak üzere bir erkek çocuğu doğurmak istediğini anlıyoruz. Doğan kız çocuğu olunca erkekle kız arasındaki farklılığı belirtmek için “erkek kız gibi değildir.” demiştir. Bu cümlede الذَّكَرُ ve الْأُنثَى kelimeleri harf-i tarifle marife yapılmıştır. Bu kelimelerdeki nahivsel işaretlerden Meryem'in annesinin bu ifadesiyle burada başka bir gaye gütmeye başladığını görüyoruz. Kanaatimize göre sadece erkek ile kızın farklılıklarından bahsedilmek istenmiştir.

⁶⁴ er-Râzî, *Mefâtihu'l-ğayb*, 19/116; en-Nisâburî, *Çarâibu'l-Kur'ân ve rağâibu'l-furkân*, 19/116; Muhammed Seyyid Tantâvî, *et-Tefsîru'l-vasîti li'l-Kur'âni'l-Kerîm* (Kâhire: Daru'n-nahda, 1997), 1/40.

⁶⁵ es-Sekkâkî, *Miftâhu'l-ulûm*, 185-186; es-Subkî, *Arûsu'l-efrâh*, 1/117; el-Kazvînî, *el-İdâh*, 3/147; Saduddîn Mesûd b. Muhammed et-Taftazânî, *Muhtasaru'l-meânî* (b.y.: y.y., ts.) 47; en-Nekrî, *Dustûru'l-ulemâ*, 3/19.

⁶⁶ Âl-i İmrân 3/36.

⁶⁷ Âl-i İmrân 3/35.

⁶⁸ el-Kazvînî, *el-İdâh*, 3/147; es-Sekkâkî, *Miftâhu'l-ulûm*, 185-186; el-Merâğî, *Ulûmu'l-belâğ*, 118; et-Taftazânî, *Muhtasaru'l-meânî*, 47; es-Subkî, *Arûsu'l-efrâh*, 1/117; en-Nekrî, *Dustûru'l-ulemâ*, 3/19.

⁶⁹ ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 1/356; el-Beydâvî, *Envâru't-tenzîl*, 2/14; Ebu's-Suûd, *İrşâdu'l-akli's-selîm*, 2/28; Âlûsî, *Rûhu'l-meânî*, thk. Alî Abdalbârî Atiyye (Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1415), 2/130; İbn Âşûr, *et-Tahrîru ve't-tenvîr*, 2/405.

Müsned ileyhle umum ve istiğrak kastediliyorsa اِلَّ ile marife olur.⁷⁰ Örneğin, اِنَ الْاِنْسَانَ “İnsanlar hüsrân içindedir. Ancak iman edenler hariç.”⁷¹ âyetinde insan cinsinin tümü kastedildiği için marife olarak gelmiştir.⁷²

Müsned ileyh marife getirilerek muzaaf veya muzâf ileyhin şanı yüceltilebilir.⁷³ Örneğin, اِنَّ عِبَادِي لَيْسَ لَكَ عَلَيْهِمْ سُلْطَانٌ... “Kullarım üzerinde senin hiçbir hâkimiyetin yoktur...” âyetinde عِبَادِي izafet halindedir. عِبَادِ kelimesi müsned ileyh olarak ve zamire muzaaf olduğu için marife gelmiştir. Bu şekilde gelerek müsned ileyhin şanının yüceliği gösterilmektedir.⁷⁴ Bu âyette عِبَادِ kelimesini Allah’ın kendisine izafe ederek onların şanını yücelttiğini görüyoruz. İslam inancında bir insanın Allah’a kulluk mertebesine ulaşması “ahsen-i takvîm” olarak adlandırılmaktadır. Bu ayette de Allah’a kul olan insanın şanının yüceltiğinin gösterilmek istendiğini anlıyoruz.

Müsned ileyh muzâf olarak marife geldiğinde istihza ve küçümseme için gelebilir.⁷⁵ Örneğin, قَالَ اِنَّ رَسُوْلَكُمْ الَّذِي اُرْسِلَ اِلَيْكُمْ مَجْنُوْنٌ، “Firavun ‘size gönderilen peygamberiniz deli’ dedi.”⁷⁶ âyetinde رَسُوْلٌ kelimesi müsned ileyh olarak gelmiş ve muzaaf olmuştur. Firavun bu şekilde söyleyerek Hz. Musa’yı küçümsemek ve onunla alay etmek istemiştir.⁷⁷ Açıklamalardan şöyle bir çıkarımda bulunabiliriz: Firavun’un peygamberlik müessesesinin değerinin çok büyük olduğunu bildiği anlaşılıyor. Çünkü ifadelerinden peygamberlik müessesesini küçümsemediği anlaşılıyor. Peygamberlik gibi yüce bir müesseseye Hz. Musa’yı layık görmediğini anlıyoruz. Bundan dolayı onu halkın önünde küçük düşürebilmek için “Musa delidir” demeyip رَسُوْلَكُمْ “sizin peygamberiniz” ifadesini kullandığını görüyoruz. Onu peygamber olarak kabul eden kişilerin bu şekilde şüpheye düşmesini istediği anlaşılıyor.

Müsned ileyh iki mâna ifade etme olasılığı olan kelimelerden olduğu zaman sıfatlanarak temyiz edilebilir.”⁷⁸ Örneğin، وَمَا مِنْ دَابَّةٍ فِي الْاَرْضِ وَلَا طَائِرٍ يَطِيْرُ بِجَنَاحَيْهِ اِلَّا اُمَّةٌ اَمَّا لَكُمْ،

⁷⁰ el-Kazvînî, *el-İdâh*, 3/147; es-Sekkâkî, *Miftâhu’l-ulûm*, 185-186; el-Merâğî, *Ulûmu’l-belâğâ*, 118; et-Taftazânî, *Muhtasaru’l-meânî*, 47; es-Subkî, *Arûsu’l-efrâh*, 1/117; en-Nekrî, *Dustûru’l-ulemâ*, 3/19.

⁷¹ el-Asr 103/2-3.

⁷² ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 4/793; er-Râzî, *Mefâtihu’l-ğayb*, 32/279; el-Beydâvî, *Envârû’t-tenzîl*, 5/336; Ebû Hayyân, *el-Bahru’l-muhît*, 10/539; en-Numânî, *el-Lubâb*, 20/485; Ebu’s-Suûd, *İrşâdu’l-akli’s-selîm* 9/197; Âlûsî, *Rûhu’l-meânî*, 15/458; İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve’t-tenvîr*, 30/530; Tantâvî, *et-Tefsîrul-vasîf li’l-Kur’ânîl-Kerîm*, 15/501.

⁷³ es-Sekkâkî, *Miftâhu’l-ulûm*, 187; es-Subkî, *Arûsu’l-efrâh*, 1/199; el-Merâğî, *Ulûmu’l-belâğâ*, 121; et-Taftazânî, *Muhtasaru’l-meânî*, 50.

⁷⁴ Ebû Hayyân, *el-Bahru’l-muhît*, 10/215; Ebu’s-Suûd, *İrşâdu’l-akli’s-selîm*, 9/216; Âlûsî, *Rûhu’l-meânî*, 15/525.

⁷⁵ es-Sekkâkî, *Miftâhu’l-ulûm*, 187; es-Subkî, *Arûsu’l-efrâh*, 1/199; el-Merâğî, *Ulûmu’l-belâğâ*, 121; et-Taftazânî, *Muhtasaru’l-meânî*, 50.

⁷⁶ eş-Şuarâ 26/27.

⁷⁷ ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 1/587; er-Râzî, *Mefâtihu’l-ğayb*, 5/357; el-Beydâvî, *Envârû’t-tenzîl*, 2/107; Hayyân el-Endelüsî, *el-Bahru’l-muhît*, 4/125; Ebu’s-Suûd, *İrşâdu’l-akli’s-selîm*, 6/204; el-Âlûsî, *Rûhu’l-meânî*, 10/73; İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve’t-tenvîr*, 21/284. el-Merâğî, *Ulûmu’l-belâğâ*, 121; et-Taftazânî, *Muhtasaru’l-meânî*, 50; es-Subkî, *Arûsu’l-efrâh*, 1/199; es-Sekkâkî, *Miftâhu’l-ulûm*, 187.

⁷⁸ es-Sekkâkî, *Miftâhu’l-ulûm*, 189; es-Subkî, *Arûsu’l-efrâh*, 1/218; Avnî, *el-Minhâcu’l-vâdih*, 2/140.

“Yeryüzünde gezen her türlü canlı ve gökte iki kanadıyla uçan her tür kuş, sizin gibi birer topluluktan başka bir şey değildir.”⁷⁹ âyetinde طَائِر kelimesi müsned ileyh olarak gelmiştir. Diğerlerinden temyiz etmek için يَطِيرُ بِجَنَاحَيْهِ طَائِر cümlesiyle sıfatlanmıştır.⁸⁰ Bu âyette مِنْ دَائِةٍ ifadesi birinci müsned ileyh olarak gelmiştir. فِي الْأَرْضِ şibih cümlesiyle sıfatlanıp yeryüzündeki canlıları ifade etmektedir. طَائِر kelimesinin de يَطِيرُ بِجَنَاحَيْهِ cümlesiyle sıfatlanarak yer yüzündeki uçamayan kuş cinslerinden temyiz edildiğini anlıyoruz.

2.7. Müsned İleyhin Tekidi

Tekid yapılarak müsnedin “yapılan işin” kim tarafından yapıldığı konusunda bir şüphe; unutmaya veya karıştırma söz konusu olmaması sağlanır.”⁸¹ Örneğin, اسْكُنْ أَنْتَ وَزَوْجُكَ الْجَنَّةَ،⁸² “Sen ve eşin cennette oturun.”⁸² âyetinde أَنْتَ müsned ileyh olarak tekid için gelmiştir.⁸³ Çünkü اسْكُنْ fiilinde fail vucuben müstetir olarak bulunmaktadır. أَنْتَ'nin tekrar gelmesi fiilin kim tarafından yapıldığı konusunda şüpheye yer bırakmamak için getirildiğini görüyoruz.

Tekit yapılarak müsnedin şumülü kapsamadığı zannı giderilir.”⁸⁴ Örneğin، فَسَجَدَ الْمَلَائِكَةُ كُلُّهُمْ أَجْمَعُونَ “Meleklerin tümü secde etti.” âyetinde الْمَلَائِكَةُ kelimesi müsned ileyh olarak gelmiştir. Meleklerin tümünün secde ettiği konusunda şüphe kalmaması için كَلِّمَهُمْ أَجْمَعُونَ şeklinde iki tane tekit kullanılmıştır.⁸⁵

2.8. Müsned İleyhten Bedel

Müsned ileyhten bedel olan kelime getirildiği zaman daha fazla izah ve takrir yapılmış olur.⁸⁶ Örneğin، وَلِلَّهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ، “Yolculuğuna gücü yetenlerin hacetmesi, Allah'ın insanlar üzerinde bir hakkıdır.”⁸⁷ Bu âyette مَنِ اسْتَطَاعَ ifadesi عَلَى النَّاسِ kelimesinden bedeldir. Eğer bedel getirilmemiş olsaydı hac bütün Müslümanlara namaz gibi farz olacaktı. Fakat bedel ile birlikte derin yapıda kastedilen kişiler net bir şekilde o yüzey yapıya yansıtılmış oldu.⁸⁸

⁷⁹ el-En'âm 6/38.

⁸⁰ el-Beydâvî, *Envâru't-tenzîl*, 2/29; Ebu's-Suûd, *İrşâdu'l-akli's-selîm*, 2/61; Âlûsî, *Rûhu'l-meânî*, 4/136; İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, 7/215.

⁸¹ es-Sekkâkî, *Miftâhu'l-ulûm*, 189; es-Subkî, *Arûsu'l-efrâh*, 1/218; Avnî, *el-Minhâcu'l-vâdih*, 2/140.

⁸² el-Bakara 2/35.

⁸³ en-Numânî, *el-Lubâb*, 1/144; Âlûsî, *Rûhu'l-meânî*, 1/275.

⁸⁴ es-Sekkâkî, *Miftâhu'l-ulûm*, 189; el-Kazvînî, *el-İdâh*, 2/43; es-Subkî, *Arûsu'l-efrâh*, 1/219-221; et-Taftazânî, *Muhtasaru'l-meânî*, 52; el-Hâzîmî, *eş-Şerhu'l-muhtasar*, 11/1.

⁸⁵ el-Beydâvî, *Envâru't-tenzîl*, 2/29; 3/294; eş-Şevkani el-Yemenî, *Fethu'l-kadir*, 4/632; İbn Acîbe, *el-Bahru'l-medîd* (Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2002), 3/553.

⁸⁶ el-Kazvînî, *el-İdâh*, 2/47; el-Hâzîmî, *Şerhu Mieti'l-meânî ve'l-beyan*, 6/12; et-Taftazânî, *Muhtasaru'l-meânî*, 54.

⁸⁷ Âl-i İmrân 3/97.

⁸⁸ el-Beydâvî, *Envâru't-tenzîl*, 2/29; Ebu's-Suûd, *İrşâdu'l-akli's-selîm*, 3/131; Âlûsî, *Rûhu'l-meânî*, 2/224; İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, 4/22.

2.9. Müsned İleyhin Atfedilmesi

Kasdedilen manayı en az kelimeyle ifade etmeye îcaz denir.⁸⁹ Cümleyi uzatmadan kısaca söylemek ve aynı müsnede birkaç tane müsned ileyhi bağlamak için atıf yapılır.⁹⁰ Örneğin, حُرِّمَتْ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةُ وَالِدَمُّ وَلَحْمُ الْخَيْزِيرِ “*Murdar hayvan, kan, domuz eti size haram kılındı...*”⁹¹ âyetinde مَيْتَةُ وَالِدَمُّ وَلَحْمُ کelimeleri naibu-l fail olarak gelmiş ve her biri حُرِّمَتْ fiiline müsned ileyh olmuştur. Her biri için bu fiil tekrarlanması lazımken îcaz yapılarak atıf yoluyla tek müsnede birkaç tane müsned ileyh bağlanmıştır.⁹²

Bazen ibham için او atıf edatı ile atıf yapılır.⁹³ Örneğin, وَإِنَّا أَوْ إِيَّاكُمْ لَعَلَىٰ هُدًىٰ أَوْ فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ “*O hâlde, ya biz hidâyet veya apaçık bir sapıklık üzereyiz, ya da siz!*”⁹⁴ âyetinde إِيَّاكُمْ ve إِنَّا کelimeleri müsned ileyh olarak gelmiştir. Bu âyette hidâyette olanla dalalette olanının kim olduğu belli edilmemiştir. Bu şekilde ifade etmek tasrih etmekten daha belîğdir. Bu şekilde konuşmak insafli kişilerin işidir. Böylece muhatabın tefekkür etmesi sağlanmış olur.⁹⁵

Müsned ileyhle, müsnedin tahsis edilmesi gerekebilir. Böyle durumlarda müsned ileyhin fasl edilmesi gereklilidir. Böyle durumlarda müsned ile müsned ileyh arasında müsned ileyhe raci bir fasıl zamiri gelmelidir.⁹⁶ Örneğin, إِنَّ اللَّهَ هُوَ الرَّزَّاقُ ذُو الْقُوَّةِ الْمَتِينُ “*Şüphesiz sadece Allah rızık verendir, en güçlü ve en kuvvetli olandır.*”⁹⁷ âyetinde اللَّهُ kelimesi müsned ileyh olarak gelmiştir. الرَّزَّاقُ kelimesi ise müsned olarak gelmiştir. Rızık vericinin sadece Allah olduğunu göstermek için müsned ileyh هُوَ zamiriyle fasledilmiştir.⁹⁸ Âyetteki müsned ileyh eğer fasl edilmemiş olsaydı bu durumda Allah’ın rızık verici, güçlü ve kuvvetli olduğu yine anlaşılırdı. Fakat onunla birlikte başka varlıkların da bu özelliklere sahip olamayacağı vurgusu eksik kalırdı.

⁸⁹ el-Kazvînî, *el-İdâh*, 3/171.

⁹⁰ es-Sekkâkî, *Miftâhu’l-ulûm*, 191; el-Kazvînî, *el-İdâh*, 2/47; el-Hâzîmî, *Şerhu Mieti’l-meânî ve’l-beyan*, 6/12; et-Taftazânî, *Muhtasar’l-meânî*, 54.

⁹¹ el-Mâide 5/3.

⁹² el-Hererî, *Tefsîru hadâiki’r-ravh ve’r-rayhân*, 5/503; en-Numânî, *el-Lubâb*, 5/504.

⁹³ el-Kazvînî, *el-İdâh*, 2/47; el-Hâzîmî, *Şerhu mieti’l-meânî ve’l-beyan* (erişim, 10 ocak 2017, <http://alhozme.net>), 6/12; et-Taftazânî, *Muhtasar’l-meânî*, 54; es-Sekkâkî, *Miftâhu’l-ulûm*, 190-191.

⁹⁴ es-Sebe 34/24.

⁹⁵ ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 3/581; er-Râzî, *Mefâtihu’l-ğayb*, 25/205; el-Beydâvî, *Envâru’t-tenzîl*, 4/246; Ebû Hayyân, *el-Bahru’l-muhîr*, 1/449; en-Numânî, *el-Lubâb*, 20/485; Ebu’s-Suûd, *İrşâdu’l-akli’s-selîm* 7/44, 132; Âlûsî, *Rûhu’l-meânî*, 11/313; İbn Acîbe, *el-Bahru’l-medîd*, 4/493; İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve’t-tenvîr*, 22/91; Tantâvî, *et-Tefsîrul-vasîl li’l-Kur’ânîl-Kerîm*, 11/289.

⁹⁶ es-Sekkâkî, *Miftâhu’l-ulûm*, 191.

⁹⁷ ez-Zâriyât 51/58.

⁹⁸ Ebu’s-Suûd, *İrşâdu’l-akli’s-selîm*, 1/34; İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve’t-tenvîr*, 27/299.

2.10. Müsned İleyhin Nekra Olması

Muhatap gizlenmek istendiğinde müsned ileyh nekra olarak gelebilir.⁹⁹ Örneğin وَجَاءَ رَجُلٌ مِنَ أَقْصَى الْمَدِينَةِ يَسْعَى “Şehrin öbür ucundan bir adam koşarak geldi.”¹⁰⁰ Bu âyette gelen kişinin kimliğinin önemli olmadığını görüyoruz. Ayette vurgulanan konunun Hz. Musa’ya getirilen haber olduğunu anlıyoruz. Bundan dolayı müsned ileyh nekra olarak getirildiğini görüyoruz.

Belirli bir nevi kastedildiği zaman müsned ileyh nekra olarak getirilir.¹⁰¹ كُلُّ حِزْبٍ بِمَا لَدَيْهِمْ “Her bir grup kendi katındaki ‘dinî anlayış’ ile sevinip böbürlenmektedir.”¹⁰² âyetinde كُتِبَ mübteda olarak gelmiştir. Nekraya muzaaf olduğu için nekra olmuştur. Bu şekilde gelerek belirli bir grubu genel olarak anlatmaktadır.¹⁰³

Müsned ileyh ne kadar umumleşirse hükmün gerçekleşmesi o derece yakınlaşır.¹⁰⁴ Yani müsned ileyh umumi bir ifade ile kullanılırsa verilen haberin gerçekleşme olasılığı o derece fazlalaşır. Çünkü bir işi bir topluluk içinde bir kişinin yapma olasılığı aynı işi bir kişinin tek başına yapma olasılığından daha fazladır.¹⁰⁵ Müsned ileyh nekra gelmesinin sebeplerinden biri umum ifade etmesidir. Örneğin، وَإِمَّةٌ مُؤْمِنَةٌ خَيْرٌ مِنْ مُشْرِكَةٍ، “İmanlı bir cariye müşrik bir hür kadından hayırlıdır.”¹⁰⁶ âyetinde اِمَّةٌ kelimesi müsned ileyh olarak gelmiştir.¹⁰⁷ Nekra olduğu için herhangi bir mümin cariyeyi işaret etmektedir. Böyle bir cariyenin bulunma olasılığı çok yüksektir. Çünkü cariyelik hukukunun geçerli olduğu dönemlerde mümin cariyeler mevcuttu. Âyette bunun yerine اَلْاِمَّةُ الَّتِي صَاحِبَهَا الْمَلِكُ “sahibi kral olan cariye” densesydi bu durumda tahsis yapılmış olacaktı ki böyle bir cariyeyi bulma olasılığı çok azalacaktı. Çünkü nekra umum ifade eder.

⁹⁹ es-Sekkâkî, *Miftâhu'l-ulûm*, 194; el-Kazvîni, *el-Îdâh*, 2/38; es-Subkî, *Arûsu'l-efrâh*, 1/202; Avnî, *el-Minhâcu'l-vâdih*, 2/42; ; Abdulmuteâl es-Saîdî, *Buğyetu'l-Îdâh li tahlîsi'l-Îdâh fi ulûmi'l-belâğa* (b.y.: Mektebetu'l-Edeb, 2005), 1/93; el-Hâşimî, *Cevâhiru'l-belâğa*, 121; el-Merâğî, *Ulûmu'l-belâğa*, 128; el-Hâzîmî, *eş-Şerhu'l-muhtasar*, 6/7.

¹⁰⁰ el-Kasas 28/20.

¹⁰¹ es-Sekkâkî, *Miftâhu'l-ulûm*, 191; el-Kazvîni, *el-Îdâh*, 2/35-38; es-Subkî, *Arûsu'l-efrâh*, 1/202; Avnî, *el-Minhâcu'l-vâdih*, 2/41-42; es-Saîdî, *Buğyetu'l-Îdâh*, 1/93; el-Hâşimî, *Cevâhiru'l-belâğa*, 121; el-Merâğî, *Ulûmu'l-belâğa*, 128; el-Hâzîmî, *eş-Şerhu'l-muhtasar*, 6/7.

¹⁰² er-Rûm 30/32.

¹⁰³ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, 20/10.

¹⁰⁴ es-Sekkâkî, *Miftâhu'l-ulûm*, 178; el-Kazvîni, *el-Îdâh*, 1/9.

¹⁰⁵ es-Sekkâkî, *Miftâhu'l-ulûm*, 178; el-Kazvîni, *el-Îdâh*, 1/9.

¹⁰⁶ el-Bakara 2/221.

¹⁰⁷ Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-muhîr*, 2/417; el-Hererî, *Tefsîru hadâiki'r-ravh ve'r-rayhân*, 3/297; Muhyiddîn b. Ahmed Mustafâ Dervîş, *î'râbu'l-Kur'âni ve beyânüh* (Dimeşk: Dâru İbn Kesîr, 1403), 1/329.

Müsned ileyh çeşit bildirdiği zaman nekra gelir. *“Onların gözlerinde bir perde vardır.”*¹⁰⁸ Bu âyette de *غشاوة* kelimesi müsned ileyh olarak gelmiştir. Kâfirlerin Allah'ın hidayetinin hiçbir şekilde göremeyecek derecede tam bir körlükle perdelendiği anlatılmaktadır. Bu şekilde körlüğün nevi bildirmektedir.¹⁰⁹ Nekra gelmesinin diğer bir sebebi de muhatabı tehdit ve korkutmaktır.¹¹⁰ Âlûsi (öl.) burada tehekkümün varlığından bahsetmektedir.¹¹¹ Bize göre hem tehekküm hem de tehdit söz konusudur. Çünkü bir insana senin gözün kör dendiğinde o kişiyi küçümsemiş oluruz. Ayrıca bu insanların artık hiç hidayet şansının kalmadığını söylememiz de o kişi için tehdit olmaktadır. Bu âyette bu iki durumun da olabileceğini düşünüyoruz. *غشاوة* kelimesinin geldiği *فَعَالَةٌ* sıygası iştimal ifade etmektedir.¹¹² Bir bütünün tüm cüzlerini kapsamasına iştimal denir.¹¹³ Bu durumda gözlerinin hiçbir şekilde hidayeti göremeyeceği şeklinde anlam verebiliriz.

Az veya çok olduğunu ifade etmek için müsned ileyh nekra olarak gelebilir.”¹¹⁴ Örneğin, *“Bu işten bizim için birazcık bir menfaat olsaydı ya!”*¹¹⁵ âyetinde *شيء* kelimesi müsned ileyh olarak gelmiştir. Az bir şeyi göstermek için nekra olarak gelmiştir. Münafıklar “Muhammed ve arkadaşlarının bütün işlerin Allah'a aittir zannıyla hareket etmesi sebebiyle bizimle istişare edilmedi. Eğer bize azıcık da olsa danışılırdı burada akrabalarımız böyle öldürülmezdi” dediler.¹¹⁶ Bu açıklamadan *شيء* kelimesiyle azıcık da olsa bizim görüşümüze değer verilseydi anlamının varlığını görüyoruz.

Bazen cümlede müsned ileyh nekra gelmesi teksir için olabilir.¹¹⁷ Örneğin, *وَإِنْ يَكَذِّبُوكَ* “Sana yalancı diyorlarsa ‘bilesin ki’ senden önceki peygamberler de yalancılıkla itham edilmişlerdir...”¹¹⁸ âyetinde *رُسُلٌ* müsned ileyh olarak cümlede

¹⁰⁸ el-Bakara 2/8.

¹⁰⁹ es-Sekkâkî, *Miftâhu'l-ulûm*, 193; el-Kazvîni, *el-İdâh*, 2/35; es-Subkî, *Arûsu'l-efrâh*, 1/203; Habenneke, *el-Belâğatu'l-Arabiyye*, 1/407, Avnî, *el-Minhâcu'l-vâdih*, 2/41; es-Saîdî, *Buğyetu'l-İdâh*, 1/93;

¹¹⁰ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, 1/254.

¹¹¹ Âlûsî, *Rûhu'l-meânî*, 1/150.

¹¹² ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 1/48; er-Râzî, *Mefâtihu'l-ğayb*, 2/291; el-Beydâvî, *Envâru't-tenzîl*, 1/42; en-Numânî, *el-Lubâb*, 20/485; Ebu's-Suûd, *İrşâdu'l-akli's-selîm* 7/44, 132; Tantâvî, *et-Tefsîrul-vasît li'lKur'ânîl-Kerîm*, 1/38.

¹¹³ Tantâvî, *et-Tefsîrul-vasît li'lKur'ânîl-Kerîm*, 1/38.

¹¹⁴ Eyyûb b. Mûsâ el-Karîmî el-Kefevî, *el-Külliyât mucemum fi'l-mustalahâti ve'l-furûki'l-lugavî*, thk. Adnân Dervîş-Muhammed el-Mısrî (Beyrût: Muessesetu'r-Risâle, ts.), 540.

¹¹⁵ es-Sekkâkî, *Miftâhu'l-ulûm*, 193; el-Kazvîni, *el-İdâh*, 2/37; es-Subkî, *Arûsu'l-efrâh*, 1/202; Avnî, *el-Minhâcu'l-vâdih*, 2/42; es-Saîdî, *Buğyetu'l-İdâh*, 1/93; el-Hâşimî, *Cevâhiru'l-belâğâ*, 121; el-Merâğî, *Ulûmu'l-belâğâ*, 128; el-Hâzîmî, *eş-Şerhu'l-muhtasar*, 6/7.

¹¹⁶ Âl-i İmrân 3/154.

¹¹⁷ el-Beydâvî, *Envâru't-tenzîl*, 2/44; Âlûsî, *Rûhu'l-meânî*, 2/309.

¹¹⁸ el-Kazvîni, *el-İdâh*, 2/37; Yahyâ b. Hamza b. 'Ali b. İbrâhîm el-Huseynî el-Alevî el-Mueyyedbillâh, *et-Tirâz el-Mutedamminu li' esrâri'l-belâğâ ve ulûmi hakâiki'l-icâz* (Beyrût: el-Mektebetu'l-Unsûriyye, 1423), 3/144; el-Hâşimî, *Cevâhiru'l-belâğâ*, 121; Avnî, *el-Minhâcu'l-vâdih*, 2/142.

¹¹⁹ el-Fâtır 35/4.

zikredilmiştir. Burada bu şekilde gelmesinin gayesi teksir içindir. Yani seni yalanlamalarına sen aldırış etme. Senden önce nice peygamberler de yalanlandı. Ayet, bu şekilde birçok peygamberin de yalanlandığını belirterek Hz. Peygamber'i (s.a.v.) teselli etmektedir.¹¹⁹

2.11. Müsned İleyhin Takdimi

Esas olan müsned ileyhin takdimidir. Çünkü müsned ileyhin zihinde ilk önce canlanıp ardından müsnedin gelmesi gereklidir.¹²⁰ Bazen de takdim belirli sebeplere matuf olabilir. Takdim edilen garabetle meşhursa tehir edilene teşvik amacıyla müsned ileyih takdim edilir.¹²¹ Örneğin, *إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ* “Sizin Allah katında en şerefli olanınızdır”¹²² ayetinde *أَكْرَمَكُمْ* kelimesi müsned ileyih olarak takdim edilmiştir. Çünkü verilecek haberin ne olduğunu öğrenmeye bir teşvik söz konusudur.¹²³ Dinleyici Allah katındaki şerefin neye bağlandığını merak ederek cümlenin haberine ilgi duymaya başlamaktadır. Böylece haberi öğrendiğinde aklındaki sorular sona erecektir.

Müsned ileyih takdim edilerek dinleyicinin mehabet, tazim ve hürmete yönelmesi sağlanabilir.¹²⁴ Örneğin, *إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ* “Kur'an'ı biz indirdik. Onu koruyacak da biziz biz.”¹²⁵ âyetinde *نَحْنُ* zamiri müsned ileyih olarak gelip takdim edilmiştir. Böylece dinleyicinin cümlenin devamını dinlerken hürmetle ve edeple dinlemesi amaçlanmıştır.¹²⁶

Müsned ileyih takdim edilip tekit yapılarak anlatılmak istenen konunun zihinlerde daha kalıcı olması sağlanabilir.¹²⁷ Örneğin, *وَإِنَّ مِنْهُمْ لَفَرِيقًا يَلُؤُونَ أَلْسِنَتَهُمْ بِالْكِتَابِ لِتَحْسَبُوهُ مِنَ الْكِتَابِ وَمَا هُوَ مِنْ* “Onlardan “Kitap ehlerinden” bir grup var ki, Kitapdan olmadığı hâlde Kitapdan sanasınız diye okudukları Kitaptanmış gibi dillerini eğip bükerler ve “Bu, Allah katındandır” derler. Hâlbuki o, Allah katından değildir.”

¹¹⁹ Ebu's-Suûd, *İrşâdu'l-akli's-selîm*, 3/121; Âlûsî, *Rûhu'l-meânî*, 2/298.

¹²⁰ es-Sekkâkî, *Miftâhu'l-ulûm*, 194; el-Kazvîni, *el-İdâh*, 2/194; es-Subkî, *Arûsu'l-efrâh*, 1/175, 233; el-Hâzimî, *eş-Şerhu'l-muhtasar*, 6/15; Habenneke, *el-Belâğatu'l-Arabiyye*, 1/350, 365; el-Hâşimî, *Cevâhiru'l-belâğâ*, 123; el-Merâğî, *Ulûmu'l-belâğâ*, 102.

¹²¹ es-Sekkâkî, *Miftâhu'l-ulûm*, 194; el-Kazvîni, *el-İdâh*, 2/194; es-Subkî, *Arûsu'l-efrâh*, 1/175, 233; el-Hâzimî, *eş-Şerhu'l-muhtasar*, 6/15.

¹²² el-Hucurat 49/13.

¹²³ Habenneke, *el-Belâğatu'l-Arabiyye*, 1/371; el-Merâğî, *Ulûmu'l-belâğâ*, 101.

¹²⁴ es-Sekkâkî, *Miftâhu'l-ulûm*, 194; el-Kazvîni, *el-İdâh*, 2/194; es-Subkî, *Arûsu'l-efrâh*, 1/175, 233; el-Hâzimî, *eş-Şerhu'l-muhtasar*, 6/15; es-Sâmerâî, *Meânî'n-nahv*, 1/159; Avnî, *el-Minhâcu'l-vâdih*, 2/55; Habenneke, *el-Belâğatu'l-Arabiyye*, 1/350, 365; el-Hâşimî, *Cevâhiru'l-belâğâ*, 123; el-Merâğî, *Ulûmu'l-belâğâ*, 102.

¹²⁵ el-Hicr 15/9.

¹²⁶ Ebu's-Suûd, *İrşâdu'l-akli's-selîm*, 1/24; Âlûsî, *Rûhu'l-meânî*, 13/270; Muhammed Âlî Sâbûnî, *Safvetü't-tefâsîr* (Kahire: Daru's-Sâbûnî, 1997), 26.

¹²⁷ es-Sekkâkî, *Miftâhu'l-ulûm*, 195; el-Kazvîni, *el-İdâh*, 2/195; el-Hâzimî, *eş-Şerhu'l-muhtasar*, 6/15; es-Sâmerâî, *Meânî'n-nahv*, 1/159; Avnî, *el-Minhâcu'l-vâdih*, 2/55; Habenneke, *el-Belâğatu'l-Arabiyye*, 1/366; el-Hâşimî, *Cevâhiru'l-belâğâ*, 123; el-Merâğî, *Ulûmu'l-belâğâ*; es-Subkî, *Arûsu'l-efrâh*, 1/175, 233.

*Bile bile Allah'a karşı yalan söylerler.*¹²⁸ âyetinde kendilerine gelen kitabı Ehl-i kitabın kendi elleriyle yazıp tahrif ettiklerini bildirdikten sonra; bu işi yaparken bile bile yaptıklarını vurgulamak üzere وَهُمْ يَعْلَمُونَ hal cümlesi getirilmiştir. Bu vurguyu zihinlere derin yapıda daha etkili bir biçimde aktarabilmek için müsned ileyh takdim edilmiştir.¹²⁹ Bu âyette Ehl-i kitabın tahrifat yaparken bilmeden masumane bir niyetle böyle bir tahrifat yapmadığını müsned ileyhin takdim edilerek tekit edilmesinden anlıyoruz.

2.12. Kur'ân'da Müsned İleyhin Tehiri

Müsned ileyh, tahsis yapılmak istendiği zaman tehir edilebilir. Muhatabın zihni boş ise; yani, anlatılacak olaydan daha önceden herhangi bir bilgisi yoksa müsned ileyhin takdim edilmesi lazımdır. Muhatabın müsned ileyhle ilgili daha önce bir bilgisi var fakat bu bilgi az veya yanlışsa bu yanlış düzeltmek veya eksiği tamamlamak için müsned, takdim edilip müsned ileyh, tehir edilir.¹³⁰ Örneğin, لَكُمْ دِينُكُمْ وَلِيَ دِينِ “Sizin dininiz size benim dinim bana!”¹³¹ âyetinde دِينِ kelimesi müsned ileyh olarak gelmiştir. Bu âyetteki tehir edilmesinin sebebi tahsis etmek içindir.¹³² Dininiz sadece sizedir şeklinde bir anlam söz konusudur.

Dinleyicinin zihnindeki tereddüdü gidermek için müsned ileyh tehir edilebilir.¹³³ Örneğin, لَا فِيهَا غَوْلٌ وَلَا هُمْ عَنْهَا يُنْفَوْنَ “Onda baş döndürme özelliği yoktur. Onlar, onu içmekle sarhoş da olmazlar.”¹³⁴ âyetinde dinleyicinin Cennet içkisi ile ilgili zihninde oluşan tereddütlerin giderilmesi için müsned ileyh tehir edilmiştir. Çünkü dinleyicinin zihninde içki ile ilgili çeşitli bilgiler mevcuttur. Bu bilgilerin bir kısmının cennet içkisi ile alakasının olmadığını bu âyet bize bu şekilde bir takdim tehir ile izah ediyor.¹³⁵

Hasr, bir şeyi belirli bir miktarda sınırlamaktır.¹³⁶ Hasr için müsned ileyh tehir edilebilir. Eğer tehir edilmezse dinleyicinin zihninde ihbârî bir cümlenin verdiği bilgi oluşabilir. Fakat tehir edildiğinde hasr anlaşılır.¹³⁷ Örneğin, لَئِذَا مَلَكَتُ اللَّيْلُ لِلْمَلِكِ وَاللَّيْلُ الْغَمْدُ... “Mülk ve hamd ona

¹²⁸ Âl-i İmrân 3/78.

¹²⁹ es-Sekkâkî, *Miftâhu'l-ulûm*, 195; el-Kazvînî, *el-İdâh*, 2/195; el-Hâzimî, *eş-Şerhu'l-muhtasar*, 6/15; es-Sâmerâî, *Meânî'n-nahv*, 1/159; Avnî, *el-Minhâcu'l-vâdih*, 2/55; Habenneke, *el-Belâğatu'l-Arabiyye*, 1/366; el-Hâşimî, *Cevâhiru'l-belâğâ*, 123; el-Merâğî, *Ulûmu'l-belâğâ*, 102; es-Subkî, *Arûsu'l-efrâh*, 1/175, 233.

¹³⁰ es-Sekkâkî, *Miftâhu'l-ulûm*, 196; el-Alevî, *et-Tirâz*, 2/40; es-Subkî, *Arûsu'l-efrâh*, 1/264; es-Sâmerâî, *el-Es'iletu ve'l-ecvibe*, 152.

¹³¹ el-Kâfirîn 109/6.

¹³² er-Râzî, *Mefâtihu'l-ğayb*, 8/190; Ebu's-Suûd, *İrşâdu'l-akli's-selîm*, 6/358; İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, 30/584.

¹³³ es-Sekkâkî, *Miftâhu'l-ulûm*, 235; Habenneke, *el-Belâğatu'l-Arabiyye*, 1/378.

¹³⁴ es-Saffat 37/47.

¹³⁵ er-Râzî, *Mefâtihu'l-ğayb*, 26/333; el-Beydâvî, *Envâru't-tenzîl*, 5/10; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-muhîr*, 1/63; Ebu's-Suûd, *İrşâdu'l-akli's-selîm* 7/191; Âlûsî, *Rûhu'l-meânî*, 12/85; İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, 23/113.

¹³⁶ Alî b. Muhammed Alî ez-Zeyn eş-Şerîf el-Curcânî, *Kitâbu't-Tarîfât* (Beyrût: Dâru'l-İlmiyye, 1983), 88.

¹³⁷ es-Sekkâkî, *Miftâhu'l-ulûm*, 195; el-Alevî, *et-Tirâz*, 2/40; es-Subkî, *Arûsu'l-efrâh*, 1/267; Sâlih es-Sâmerâî, *el-Es'iletu ve'l-ecvibetu fi letâifi badî âyâtî'l-Kurâniyye* (b.y.: y.y., ts.), 152.

*mahsustur...*¹³⁸ âyetinde **الْمَالُ** kelimesi müsned ileyh olarak gelmiş ve tehir edilmiştir. Bu şekilde mülkün sadece Allah'a ait olduğu anlaşılmaktadır.¹³⁹

Ayrıca bu konuyla ilgili şu izahı da yapmalıyız: Muahhar müsned ileyh marife olarak geldiği zaman burada verilen haberin kasr ve tahsis olması zorunludur. Çünkü haberden sonra gelen mübtedanın marife olması bu şartla mümkündür. “عِنْدَهُ الْكِتَابُ” “عِنْدَهُ كِتَابٌ” örneklerinde de yüzey yapıda “onun yanında kitap olduğu” ortak bilgisi mevcuttur. Fakat birinci örnekteki mübteda nekra iken ikinci örnekteki mübteda marifedir. Birinci örnekte derin yapıda kitabın onun yanında bulunması mümkün iken başka birisinin de yanında bulunması mümkündür. Fakat ikinci örnekte derin yapıda hasr ve kasr mevcuttur. Artık kitabın başka birisinin yanında bulunması muhal olmaktadır. Derin yapıdaki bu anlamın yüzey yapıya aktarılması görevini marife haberden sonra gelen marife mübteda sağlamaktadır.¹⁴⁰

“*Gaybın anahtarları onun yanındadır.*”¹⁴¹ âyetinde de bu kural geçerlidir. Gaybın anahtarları ifadesi izafet halinde gelmiş ve muzaafun ileyh marife olduğu için muzaaf olarak gelen mübteda da marife olmuştur. Haber de marifeye muzaaf olarak geldiği için marife olarak gelmiştir. Bu durumda bu âyette hasr bulunmalıdır.¹⁴² Anlam da gaybın anahtarlarının sadece Allah'ın yanında bulunduğu, başka birisinin yanında gaybın anahtarlarının bulunma ihtimalinin olmadığı şeklinde anlaşılmalıdır. Bu anlamı bize bu maddedeki kural sağlamaktadır.

3. Kur'ân'da Müsned

Cümlenin ana unsurlarından biri olan müsned çeşitli anlam değişiklikleri sebebiyle cümlede farklı şekillerde gelmektedir. Aşağıda maddeler halinde müsnedin geliş şekilleri ve derin yapıdaki anlam değişimlerini göstermeye çalışacağız.

3.1. Müsnedin Fiil Olarak Gelmesi

Müsned ileyh belirli bir zaman dilimine hasr edilmek istendiğinde müsnedin fiil olması gerekir. Örneğin, “*Vay ellerinin yazdıklarından ötürü*” **وَيَلْهُم مِّمَّا كَتَبْتُ أَيْدِيَهُمْ وَيَلْهُم مِّمَّا يَكْسِبُونَ**,

¹³⁸ et-Tegâbun 64/1.

¹³⁹ Ebu's-Suûd, *İrşâdu'l-akli's-selîm*, 2/70.

¹⁴⁰ es-Sâmerrâî, *el-Es'iletu ve'l-ecvibetu fî letâifi ba'di âyâtî'l-Kuraniyye*, 351.

¹⁴¹ el-En'âm 6/59.

¹⁴² Ebu's-Suûd, *İrşâdu'l-akli's-selîm*, 3/143; Tantâvî, *et-Tefsîrul-vasîl li'l-Kur'âni'l-Kerîm*, 5/87; Muhammed b. Alî Rîdâ Reşîd, *Tefsîru'l-menâr* (b.y.: el-Heyetu'l-Misriyyetu Âmmetu li'l-Kuttâb, 1990), 7/385.

*onların hâline! Vay kazandıklarından dolayı onların hâline!*¹⁴³ âyetinde Ehl-i kitabın kitabı belirli bir zaman diliminde yazdıklarını göstermek üzere mazi fiil kullanılmıştır. Kazandıklarının ise sürekli olduğunu belirtmek için muzari fiil kullanılmıştır. Bu âyette yazma işinin mazi, kazanma işinin ise muzari sıygasında kullanılmasının şu gerçek görülmektedir. Yazma eylemi bir defada gerçekleştirilen bir eylemdir. Fakat bir işin iyi veya kötü sonucu ya uzun süreli veya sürekli devam edecek şekildedir. İslâm dininde bir işin etkileri sürdükçe o işin günah veya sevabının devam etmesi söz konusudur. Ehl-i kitabın da yaptıkları tahrifatın etkileri kıyamete kadar devam edeceğinden ve bu tahrifatın sonucu olarak birçok kişinin küfre düşüp sonsuz azaba düçar olacağından dolayı onların da kazandıkları günahlar sürekli olacaktır. İşte bu âyette kazanma fiilinin muzari kullanılmasının derin yapıdaki hikmetlerinden birisinin de bu olduğu görülmektedir.¹⁴⁴

3.2. Müsnedin İsim Olarak Gelmesi

Fiil olmasını gerektirecek haller; yani teceddüd ve ihtisar gerekmiyorsa bu durumda müsned isim olarak gelebilir. Müsned, isim olarak geldiğinde sübut ifade eder.”¹⁴⁵ Bir şeyin aynı halde kalmasına sübut denir.¹⁴⁶ İsm-i fâil de isim grubundan olduğu için sübut ifade eder.¹⁴⁷ Örneğin, الَّذِينَ هُمْ فِي صَلَاتِهِمْ خَاشِعُونَ “Onlar, namazlarında derin bir saygı hali yaşarlar.”¹⁴⁸ âyetinde müsned خَاشِعُونَ kelimesidir ve isim olarak gelmiştir. Müminlerin en önemli vasıflarından bir tanesi Allah’ın huzuruna vardıkları zaman bütün meşguliyetlerinden sıyrılıp yüce yaratıcısının huzurunda huşu içerisinde durmasıdır. Bunu hem bedenle hem de ruhen yapması gerekir. Bu huşusu ne kadar uzun olursa namazı o derecede makbul olur.¹⁴⁹ Çünkü Allah, Müslümanların namazda huşusunun sürekli olmasını arzuladığını göstermek istemektedir.¹⁵⁰

¹⁴³ el-Bakara 2/79.

¹⁴⁴ et-Taftazânî, *Muhtasarü'l-meânî*, 198; es-Saîdî, *Buğyetü'l-îdâh*, 1/166; el-Hâzîmî, *eş-Şerhu'l-muhtasar alâ nazmi'l-maksûd*, 7/9; es-Sekkâkî, *Miftâhu'l-ulûm*, 208-209.

¹⁴⁵ es-Sekkâkî, *Miftâhu'l-ulûm*, 208; el-Kazvînî, *el-îdâh*, 2/111; et-Taftazânî, *Muhtasarü'l-meânî*, 79.

¹⁴⁶ Bk. eş-Şerîf el-Curcânî, *Kitâbu't-Tarîfât*, 241.

¹⁴⁷ Bk. Avnî, *el-Minhâcu'l-vâdih*, 2/7, 53; el-Hâşîmî, *Cevâhiru'l-belâğâ*, 133; es-Sâmerrâî, *Meânî'n-nahv*, 4/36.

¹⁴⁸ el-Mu'minûn 23/2.

¹⁴⁹ en-Numânî, *el-Lubâb*, 14/166-167; Ebu's-Suûd, *İrşâdu'l-akli's-selîm*, 6/123; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-muhîr*, 7/545. İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, 18/9. Âlûsî, *Rûhu'l-meânî*, 1/15; Muhammed el-Mekkî en-Nâsîrî, *et-Teyşîr fi ehâdîsi't-tefsîr* (Beyrût: Dâru Ğarbi'l-İslâmî, 1985), 4/204.

¹⁵⁰ es-Sekkâkî, *Miftâhu'l-ulûm*, 210; el-Kazvînî, *el-îdâh*, 2/198; es-Subkî, *Arûsu'l-efrâh*, 1/317; Âlûsî, *Rûhu'l-meânî*, 1/15; Ebû Abdillâh Muhammed b. Muhammed b. Arafê'l-Vergammî, *Tefsîru İbn Arefê el-Mâlikî* (Tûnus: Merkezu'l-Buhûs Bi'l-Kulliyyeti'z-Zeytûne, 1986), 2/47.

3.3. Müsnedin Nekra Olarak Gelmesi

Bu durumda müsnedin isim olması gereklidir. Malum olduğu üzere nekra ve marifelik isim için geçerlidir. Verilen haberin ne derece yüksek bir konumunun olduğunu belirtmek istediğimizde müsnedi nekra olarak getiririz.¹⁵¹ Örneğin, هُدًى لِّلْمُتَّقِينَ “O takva sahipleri için hidâyet rehberidir.”¹⁵² âyetinde هُدًى kelimesi müsned olarak gelmiştir ve nekradır. Kur'ân-ı Kerîm'in işlevinin ne derece ulvi olduğunu göstermek için onun insanları hidâyete erdirici olmasından bahsederken müsnedin nekra olarak getirildiğini anlıyoruz.

Verilen haberin önemsiz veya basit olduğunu vurgulamak istediğinde konuşmacı müsnedi nekra yapar.¹⁵³ Örneğin, وَمَا هَذِهِ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا إِلَّا لَهْوٌ وَلَعِبٌ “Bu dünya hayatı ancak bir eğlence ve oyundan ibarettir.”¹⁵⁴ âyetinde لَهْوٌ وَلَعِبٌ kelimeleri müsned olarak nekra gelmiştir. Bu şekilde gelerek dünya hayatı tahkir edilmektedir. Çünkü dünya Allah katında bir sineğin kanadı kadar bile değerli değildir.¹⁵⁵

3.4. Müsnedin Takdimi

Müsned ve müsned ileyh marife olarak geldiğinde mübteda başta gelmek zorundadır. Çünkü bu durumda başta gelen daima mübteda olur. Konuşmacı bu iki isimden hangisini müsned hangisini müsned ileyh yapmak isterse ona göre tertibe dikkat eder.¹⁵⁶ Örneğin, وَلَيْسَ الذَّكَرُ كَالْأُنثَى “Erkek çocuğu kız çocuğu gibi değildir.”¹⁵⁷ Bu âyette İmran'ın karısının ifadesi görülmektedir. İmran'ın karısının gönlünde erkek çocuğu isteği varken kız çocuğu dünyaya getirmesi üzerine bu ifadeyi kullanmıştı. Bu durumda “İstedğim erkek çocuğu verdiğin kız çocuğu gibi değildir.” anlamını derin yapıda görüyoruz. Eğer müsned ve müsned ileyh yer değiştirmiş olsaydı o zaman anlam “Kız çocuğu erkek çocuğu gibi değildir.” anlamının çıkacağını anlıyoruz.

¹⁵¹ el-Kazvîni, *el-İdâh*, 2/128; el-Hâşimî, *Cevâhiru'l-belâğâ*, 135; el-Merâğî, *Ulûmu'l-belâğâ*, 127; Habenneke, *el-Belâğatu'l-Arabiyye*, 1/405; Avnî, *el-Minhâcu'l-vâdih*, 2/57.

¹⁵² el-Bakara 2/2.

¹⁵³ Avnî, *el-Minhâcu'l-vâdih*, 2/57; el-Hâzîmî, *eş-Şerhu'l-muhtasar alâ nazmi'l-maksûd*, 8/3; es-Sekkâkî, *Miftâhu'l-ulûm*, 210-212; es-Saîdî, *Buğyetu'l-İdâh li't-tehlîsi'l-İdâh fi ulûmi'l-belâğâ*, 1/183; el-Hâşimî, *Cevâhiru'l-belâğâ fi'l-meânî ve'l-beyân ve'l-bedî*, 121; et-Taftazânî, *Muhtasaru'l-meânî*, 90; es-Subkî, *Arûsu'l-efrâh*, 1/360.

¹⁵⁴ el-Ankebût 29/64.

¹⁵⁵ ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 3/463; er-Râzî, *Mefâtihu'l-ğayb*, 27/5183; el-Beydâvî, *Envâru't-tenzîl*, 4/199; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-muhîr*, 8/366; Ebu's-Suûd, *İrşâdu'l-akli's-selîm* 7/47; İbn Acîbe, *el-Bahru'l-medîd*, 4/318, el-Âlûsî, *Rûhu'l-meânî* 11/13; İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, 12/54.

¹⁵⁶ es-Sekkâkî, *Miftâhu'l-ulûm*, 219; Avnî, *el-Minhâcu'l-vâdih*, 2/56; Habenneke, *el-Belâğatu'l-Arabiyye*, 1/379.

¹⁵⁷ Âl-i İmrân 3/36.

Müsned ileyh müsnele hasredilmek istendiğinde müsned takdim edilir.¹⁵⁸ Örneğin, لَهَا مَا كَسَبْتُمْ وَلَكُمْ مَا كَسَبْتُمْ “Onların kazandıkları kendilerinin, sizin kazandıklarınız sizindir.”¹⁵⁹ âyetinde de لَهَا مَا كَسَبْتُمْ ve لَكُمْ مَا كَسَبْتُمْ müsned olarak gelmiş ve hasr için takdim edilmişlerdir. Bu takdimin hasr için olduğunu anladığımız zaman âyette sizin kazandıklarınız başkası için değil sadece sizin için geçerlidir. Onların kazandıkları da başkasına zarar veya fayda vermez, sadece onlara fayda veya zarar verir anlamı çıkmaktadır. Bu konuda herhangi bir şüphe ve tereddüdün olmadığı görülmektedir.¹⁶⁰

Müsned ileyh'in bir özelliği belirtilmek istendiği zaman sıfat olarak müsned ileyhten sonra getirilir. Çünkü sıfat mevsufun önüne geçemez. Fakat onunla ilgili bir haber vermek isteniyorsa; bunun da sıfat değil de haber olduğu vurgulanmak isteniyorsa bu durumda müsned takdim edilir.¹⁶¹ Örneğin, وَلَكُمْ فِي الْأَرْضِ مُسْتَقَرٌّ وَمَتَاعٌ إِلَىٰ حِينٍ “Sizin için orada belirli bir süreye kadar yemek ve yerleşme imkânı vardır.”¹⁶² Bu âyette müsned مُسْتَقَرٌّ kelimesidir.¹⁶³ Sıfattan ayrılmak için takdim edilmiştir.

3.5. Müsnedin Hazfi

Genellikle müsned, cümlede yüzey yapıda görülmektedir. Fakat bazı sebeplerden dolayı hazf edilmesi gerekebilir. Müsned, abes bir şekilde kullanmaktan kaçınmak için hazfedilir.¹⁶⁴ Örneğin, وَلَكِنَّ رَسُولَ اللَّهِ... “De ki: Eğer siz Rabbimin rahmet hazinelerine sahip olsaydınız...”¹⁶⁵ âyetinde من عرفتموه mahzuf müsned olarak gelmiştir.¹⁶⁶

Bir suale cevap olarak gelen cümlede müsned hazfedilebilir.”¹⁶⁷ Örneğin, وَلَئِنْ سَأَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ لَيَقُولُنَّ اللَّهُ... “Andolsun, eğer onlara, ‘Gökleri ve yeri kim yarattı?’ diye sorsan elbette, ‘Allah’, derler...”¹⁶⁸ âyetinde sorulan soruya “onları Allah yarattı.” şeklinde cevap vermek gerekirken cevabın soruya uyumlu olması hasebiyle sadece “Allah” diyerek müsned hazfedilebilir.¹⁶⁹

¹⁵⁸ es-Sekkâkî, *Miftâhu'l-ulûm*, 219-220; Avnî, *el-Minhâcu'l-vâdih*, 2/58-59; Habenneke, *el-Belâğatu'l-Arabiyye*, 1/380.

¹⁵⁹ el-Bakara 2/134.

¹⁶⁰ Ebu's-Suûd, *İrşâdu'l-akli's-selîm*, 1/65; İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, 1/735, 3/70; Abdurrahmân b. Muhammed el-Kammâş, *el-Hâvî fî tefsîri'l-Kur'âni'l-Kerîm* (b.y.: y.y., ts.), 67/66.

¹⁶¹ es-Sekkâkî, *Miftâhu'l-ulûm*, 219-220; Avnî, *el-Minhâcu'l-vâdih*, 2/58-59; Habenneke, *el-Belâğatu'l-Arabiyye*, 1/380.

¹⁶² el-Bakara 2/36.

¹⁶³ Âlûsî, *Rûhu'l-meânî*, 1/280; Ayrıca diğer ayetler için bk. en-Numânî, *el-Lubâb*, 8/315; Ebu's-Suûd, *İrşâdu'l-akli's-selîm*, 6/130; er-Râzî, *Mefâtihu'l-ğayb*, 1/1845.

¹⁶⁴ es-Sekkâkî, *Miftâhu'l-ulûm*, 206; es-Subkî, *Arûsu'l-efrâh*, 1/304-308; Avnî, *el-Minhâcu'l-vâdih*, 2/54; es-Saîdî, *Buğyetu'l-İdâh*, 1/162.

¹⁶⁵ el-İsrâ 17/100.

¹⁶⁶ ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 5/333; Âlûsî, *Rûhu'l-meânî*, 16/153.

¹⁶⁷ es-Sekkâkî, *Miftâhu'l-ulûm*, 207; es-Subkî, *Arûsu'l-efrâh*, 1/304-308; Avnî, *el-Minhâcu'l-vâdih*, 2/55; es-Saîdî, *Buğyetu'l-İdâh*, 1/162.

¹⁶⁸ ez-Zümer 39/38.

¹⁶⁹ en-Numânî, *el-Lubâb*, 2/281; Âlûsî, *Rûhu'l-meânî*, 15/310.

3.6. Müsnedin Zikri

Esas olan müsnedin zikridir. Yani herhangi bir zorunluluk yoksa cümlede müsned zikredilmelidir.¹⁷⁰ Bunun yanında müsnedin zikrini gerektirecek şu durumları da söylememiz gerekiyor. Dinleyicinin dikkat eksikliğinden dolayı konuyu anlamamasının önüne geçmek için müsned zikredilir.”¹⁷¹ Örneğin, ... أَصْلُهَا ثَابِتٌ وَفَرَعُهَا فِي السَّمَاءِ ... “Onun kökü sabit dalları göktedir...”¹⁷² âyetinde ثَابِتٌ birinci cümlelerin müsnedi, فِي السَّمَاءِ ise ikinci cümlelerin müsnedir. Eğer birinci cümledeki müsned zikredilmemiş olsaydı dinleyici dikkat eksikliğinden dolayı âyette anlatılmak isteneni kavrayamayacaktı.¹⁷³

Muhatabın itirazına güçlü bir şekilde cevap vermek için müsned zikredilir. Örneğin, ... قُلْ يُحْيِيهَا الَّذِي أَنشَأَهَا أَوَّلَ مَرَّةٍ ... “De ki: onu ilk yaratan diriltecektir...” âyetinde, kâfirlerden birisinin ... مَنْ يُحْيِي الْعِظَامَ وَهِيَ رَمِيمٌ “Çürümüş bu kemikleri kim diriltecek”¹⁷⁴ şeklindeki itirazına karşı güçlü bir cevap teşkil etmesi gerektiği için müsnedin cümlede zikredilmesi gerekmektedir.”¹⁷⁵ Müşriklerin yalanlamaları Hz. Peygamber’le (s.a.v.) tartışıp inkârî sorularına bu şekilde güçlü bir cevap verilmiş olmaktadır.¹⁷⁶

Sonuç

Bütün dillerde insanlar birbirleriyle konuşurken cümle kurmaktadır. Cümlelerin temel öğeleri ad ve eylemdir. Arapçada da müsned ve müsned ileyh bu görevi üstlenmektedir. Müsned ve müsned ileyhin cümlede geliş şekilleri farklı farklıdır. Konuşmacının gayesine göre bu iki öge nahiv ve belagat kurallarının elverdiği ölçüde farklı şekillerde gelmektedir. Bu farklılıklar görmezden gelinirse konuşmacının gayesi anlaşılabilir. Kur’ân insanları ikna etmek için belagat sanatlarını ve nahivsel değişimleri en mükemmel bir şekilde kullanmıştır. Bir sözün dil sınırları içinde her türlü versiyonunu kullanarak mesajını insanlara ulaştırmayı hedeflemiştir. Müsned ve müsned ileyhde de durum aynıdır. Kur’ân’da müsned başa gelebildiği gibi sona da gelebilir. Bazı durumlarda hazf edilir. Nekra olarak gelebileceği gibi marife olarak da gelebilir. Bazen fiil olur bazen isim olur. İşte bütün bu farklı gelişlerin arka planında değişik gayeler vardır. Bazen ibham yapılmak istenmiştir. Bazen vurgu müsned

¹⁷⁰ el-Kazvîni, *el-İdâh*, 2/110; Avnî, *el-Minhâcu'l-vâdih*, 2/53; et-Taftazânî, *Muhtasaru'l-meânî*, 78; es-Sekkâkî, *Miftâhu'l-ulûm*, 207.

¹⁷¹ el-Kazvîni, *el-İdâh*, 2/110; Avnî, *el-Minhâcu'l-vâdih*, 2/53; et-Taftazânî, *Muhtasaru'l-meânî*, 78; es-Sekkâkî, *Miftâhu'l-ulûm*, 207.

¹⁷² İbrâhîm 14/24.

¹⁷³ el-Hâşimî, *Cevâhiru'l-belâğ*, 133.

¹⁷⁴ Yâsîn 36/78, 79.

¹⁷⁵ es-Sekkâkî, *Miftâhu'l-ulûm*, 207; el-Kazvîni, *el-İdâh*, 2/110; Avnî, *el-Minhâcu'l-vâdih*, 2/53; et-Taftazânî, *Muhtasaru'l-meânî*, 78.

¹⁷⁶ ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 1/587; İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, 22/276; Şemsuddîn Muhammed b. Ahmed eş-Şirbînî, *Sirâcu'l-munîr* (Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, ts), 3/300.

ileyhe veya müsnele yapılmak istenmiştir. Hasr veya sübut kast edilmiş olabilir. Bu ve buna benzer sebeplerle müsnele ve müsnele ileyh çeşitli şekillerde gelmiştir. Biz de bu çalışmamızda Kur'ân'da müsnele ve müsnele ileyh nahvî ve belâğî değişik biçimdeki gelişlerinin hedefinin ne olduğunu gün yüzüne çıkartmaya çalıştık.

Bu çalışmadan çıkardığımız sonuç şudur: Kur'ân'ın mesajlarını insanlara eksiksiz bir şekilde ulaştırmak için onun nahvî veya belâğî kullanımlarını incelemek şarttır. Çünkü bu kitap düz yazı ile yazılmış çeşitli bilgileri veren bir kitap değildir. Aksine insanları ikna etmede edebi sanatları son derece güçlü ve yoğun kullanmıştır. Müsnele ve müsnele ileyh kullanımları da bu gayeye matuftur. Muhataplar bu kullanım tarzlarının farkına varırlarsa bu ilahî mesajları daha rahat anlayıp yaratıcının kendilerini iknâ etmek için nasıl bir muciz kitap gönderdiğini daha rahat kavrayacaklardır.

Kaynakça/ References

- Altınörs, Atakan. *Dil Felsefesine Giriş*. İstanbul: İnkılap Yayınları, 2003.
- el-Âlûsî, Şihâbuddîn Mahmûd b. 'Abdillâh el-Huseynî. *Rûhu'l-meânî fî tefsîri'l-Kurâni'l-Azîm ve's-sebi'l-mesânî*. thk. Alî Abdulbârî Atiyye. Beyrût: Dâru'l-kutubi'l-ilmiyye, 1415.
- Avnî, Hamîd. *el-Minhâcu'l-vâdih li'l-belâğâ*. b.y.: Mektebetu'l-Ezheriyye't-Turâs, ts.
- el-Beydâvî, Nâsiruddîn Ebû Sâîd Abdullâh b.Umer b. Muhammed eş-Şîrâzî. *Envâru't-tenzîl ve esrâru't-tevîl*. thk. Muhammed Abdurrahmân el-Maraşlî. Beyrût: Dâru İhyâi Turâsi'l-Arabî, 1418.
- el-Bağdâdî, Ebû Mansûr Abdulkâhir b. Tahir b. Muhammed. *el-Farku beyne'l-firak ve beyânu'l-firkati'n-nâciye*, Beyrût: Dâru'l-Âfâki'l-Cedîde, 1977.
- el-Bekâî, Burhânuddîn Ebu'l-Hasen İbrâhîm b. Umer. *Nazmu'd-durer fî tenâsubi'l-âyâti ve's-suver*. Beyrût: Dâru'l-kutubi'l-ilmiyye, 2002.
- el-Cevcerî, Şemsuddîn Muhammed b. Abdulmunim b. Muhammed. *Şerhu Şuzûri'z-zeheb fî marifeti kelâmi'l-Arab*. thk. Nevâf b. Cezâ el-Hârisî. Medîne: İmâdetu'l-Bahsi'l-İlmî Bi'l-Câmiati'l-İslâmiyye, 2004.
- Chomsky, Noam. *Dil ve Zihin*. çev. Ahmet Kocaman. Ankara: Ayraç Yayınevi, 2001.
- el-Cuzzî, Muhammed b. Muhammed b. Muhammed. *et-Teshîlu l ulûmi't-tenzîl*. by:ts.
- Dayf, Şevkî. *el-Medârisu'n-nahviyye*. thk. Ahmed Şevki Abdusselâm. b.y.: Dâru'l-Meârif, ts.
- Demirci, Kerim. "Derin Yapı Yüzey Yapı Kavramından Ne Anlıyoruz". <https://turkishstudies.net/DergiTamDetay.aspx?ID=1762> Erişim 17 Haziran 2016.
- Ebû Hayyân el-Endelusî, Muhammed b. Yûsuf b. Alî b. Yûsuf b. Hayyân. *el-Bahru'l-muhîtu fî't-tefsîr*, thk. Sıdkî Muhammed Cemîl. Beyrût: Dâru'l-Fikr, 1420.
- el-Ezherî, Hâlid b. Abdillâh b. Ebîbekr b. Muhammed el-Curcâvî. *Şerhu't-Tasrîh alâ't-tavdîh*. Beyrût: Dâru'l-kutubi'l-ilmiyye, 2000.
- Fevzân, Sâlih b. Fevzân b. Abdillâh *el-İrşâd ilâsahîh'l-itikâd ve'r-reddi alâ ehli's-şirki ve'l-ilhâd*. b.y: Dâru İbn el-Cevzî, 1999.
- el-Ğalâyînî, Mustafâ b. Muhammed Selîm. *Câmiu'd-durûsi'l-Arabiyye*. Beyrût: Mektebetu'l-asriyye, 1993.
- Habenneke, Abdurrahmân b. Hasan el-Meydânî ed-Dimeşkî. *el-Belâğatu'l-Arabiyye*. Dimeşk: Dâru'l-kalem, 1996.
- el-Hafâcî, Şihâbuddîn Ahmed b. Muhammed b. Umer el-Mısrî el-Hanefî. *Hâşiyetü'ş-Şihâb alâ tefsîri'l-Beydâvî*. Beyrût: Dâru's-Sâdir, ts.

Hasan, Abbâs. *en-Nahvu'l-vâfi*. b.y.: Dâru'l-maârif, ts.

el-Hâşimî, Ahmed b. İbrâhîm b. Mustafâ. *Cevâhiru'l-belâğa fî'l-me'ânî ve'l-beyân ve'l-bedî*. Beyrût: el-Mektebetu'l-Asriyye, ts.

el-Hâzimî, Ebû Abdillâh Ahmed b. Umer b. Musaid. *eş-Şerhu'l-muhtasar alâ nazmi'l-Maksûd*. Erişim 12 Temmuz 2016. [Http://alhazme.Net](http://alhazme.Net).

el-Hâzimî, *Şerhu mietî, el-meani ve'l-beyan*. Erişim, 10 Ocak 2017, <http://alhazme.net>.

el-Hererî, Şeyh el-Allâme Muhammed b. 'Abdullâh el-Eremî el-Alevî. *Tefsîru hadâiki'r-ravh ve'r-rayhân fî ravâbî ulûmi'l-Kurân*. Beyrût: Dâru Tavki'n-Necât, 2000.

el-Hindî Abdulhâdî el-Ferâhi. *Müfredâtu'l-Kurân*. thk. Muhammed Ecmel Eyyûb el-İslâhî. b.y.: Dâru'l-ğarbi'l-İslâmî, 2002.

İbn Acîbe, Ebu'l-Abbâs Ahmed b. Muhammed b. El-Mehdî el-Husnî el-İdrîsî eş-Şâzelî el-Fâsî, *el-Bahru'l-medîd*. Beyrût: Dâru'l-kutubi'l-ilmîyye, 2002.

İbn Arefe'l-Vergammî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Muhammed. *Tefsîru İbn Arefe el-Mâlikî*. Tûnus, Merkezu'l-Buhûs Bi'l-Kulliyeti'z-Zeytûne, 1986.

İbn Âşûr, Muhammed et-Tâhir b. Muhammed b. Muhammed b. Tâhir. *et-Tahrîru ve't-tenvîr tahrîru'l-manâ's-sedîd ve'tenvîru'l-akli'l-cedîd min tefsîri'l-kitâbi'l-mecîd*. Tûnus: ed-Dâru't-Tûnisiyye li'n-Neşr, 1984.

İbn Cinnî, Ebu'l-Feth Usmân. *el-Luma fî'l-Arabiyye*. thk. Fâiz Fâris. Kuveyt: Dâru'l-kutubi's-sekâfiyye, ts.

İbn Cinnî, Ebu'l-Feth Usmân. *el-Hasâis*. Beyrût: Âlemu'l-kutub, ts.

İbn Hişâm, Abdullâh b. Yûsuf b. Ahmed b. Abdillâh b. Yûsuf b. Hişâm el-Mısrî. *Evdahu'l-mesâlik ilâ Elfiyyeti' İbn Mâlik*. thk. Yûsuf eş-Şeyh Muhammed el-Bâkî. Dımeşk: Dâru'l-fıkr, ts.

İbn Mâlik, Muhâmmmed b. Abdillâh. *Teshîlu'l-fevâid ve'tekmîlu'l-mekâsid*. thk. Muhammed Kâmil Berakât. b.y.: Dâru'l-kitabi'l-Arabî, 1967.

İbn Manzûr el-Ensârî, Muhammed b. Mukrim b. Alî bû Fadl Cemâluddîn. *Lisânu'l-Arab*. Beyrût: Dâru sâdır, 1414.

el-İsfarâyeynî, Tâhir b. Muhammed. *et-Tabsîru fî'd-dîni vetemyîzi'l-firaki'n-nâciye ani'l-firaki'l-hâlikîn*. Beyrût: Âlemu'l-kutub, 1983.

el-İstanbûlî, İsmâîl Hakkî b. Mustafâ. Rûhu'l-Beyân. Beyrût: Dâru İhyâi Turâsi'l-Arabî, ts.

el-Kammâş, Abdurrahmân b. Muhammed. *el-Hâvî fî tefsîri'l-Kurâni'l-Kerîm*. b.y.: y.y., ts.

el-Kazvînî, Ebu'l-Meâlî Celâluddîn Muhammed b. Abdurrahmân, b. Umer. *el-İdâh fî ulûmi'l-belâğa*. thk. Muhammed Abdulmunim el-Hafâcî. Beyrût: Dâru'l-Cîl, ts.

- el-Kefevî, Eyyûb b. Mûsâ el-Karîmî. *el-Külliyât mûcemun fi'l-mustalahâti ve'l-furûki'l-lugavî*. thk. Adnân Dervîş-Muhammed el-Mısri. Beyrût: Muessesetu'r-Risâle, ts.
- el-Mubberred, Muhammed b. Yezîd b. Abdilekber es-Semalî el-Ezdî. *el-Muktadab*. thk. Muhammed Abdulhâlik Azîme. Beyrût: Âlemu'l-Kutub, ts.
- el-Alevî, Yahyâ b. Hamza b. 'Ali b. İbrâhîm el-Huseynî el-Mueyyedbillâh. *et-Tirâz el-Mutedamminu lî esrârî'l-belâğa ve ulûmi hakâiki'l-icâz*. Beyrût: el-Mektebetu'l-Unsûriyye, 1423.
- en-Nâsirî, Muhammed el-Mekkî. *et-Teyisîr fî ehâdisî't-tefsîr*. Beyrût: Dâru Ğarbi'l-İslâmî, 1985.
- en-Nisâburî, Nizâmuddîn el-Hasen b. Muhammed b. Huseyn el-Kammî. *Ğarâibu'l-Kurân ve raĝâibu'l-Furkan*. thk. Zekeriyâ Umeyrât. Beyrût: Dâru'l-kutubi'l-ilmiyye, 1416.
- en-Numânî, Ebu'l-Hafs Sirâcuddîn Umer b. Alî b. Âdil el-Hanbelî Habenneke. *el-Lubâb fî ulûmi'l-kitâb*. thk. Âdil Ahmed Abdulvucûd. Beyrût: Dâru'l-kutubi'l-ilmiyye, 1998.
- er-Râzî, Ebû Abdullâh Muhammed b. Umer b. Hasan b. Huseyn et-Teymî Fahrüddîn. *Mefâtihu'l-ĝayb*. Beyrût: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 1420.
- Reşid, Muhammed b. Ali Rıdâ. *Tefsîru'l-menâr*. b.y.: el-Heyetu'l-Mısriyyetu Âmmetu li'l-Kuttâb, 1990.
- er-Rummânî, Alî b. İsâ b. Abdillâh Ebû'l-Hasan el-Mutezilî. *Risâletu'l-hudûd*. thk. İbrâhîm es-Sâmerrâî. Amman: Dâru'l-fikr, ts.
- es-Sabbân, Ebû'l-İrfân Muhammed b. Alî eş-Şâfiî. *Hâşiyetu's-Sabbânalâ şerhi'l-Eşmûnî li-Elfiyyeti İbn Mâlik*. Beyrût: Dâru'l-kutubi'l-ilmiyye, 1997.
- Sâbûnî, Muhammed Alî. *Safvetü't-tefsîr*, Kâhire: Daru's- Sâbûnî, 1997.
- es-Saîdî, Abdulmuteâl. *Buĝyetu'l-İdâh li'tahlîsi'l-İdâh fî ulûmi'l-belâğa*. b.y.: Mektebetu'l-Edeb, 2005.
- es-Sâmerrâî, Sâlih. *el-Es'iletu ve'l-ecvibetu fî letâifi badi âyâti'l-Kurâniyye*, b.y.: y.y., ts.
- es-Sâmerrâî, Sâlih. *Esrâru'l-beyân fî't-tabîri'l-Kurân*. by: y.y. ts.
- es-Sekkâkî, Ebû Yakûb Yûsuf b. Ebîbekr Muhammed. Alî. *Miftâhu'l-ulûm*. Beyrût: Dâru'l-kutubi'l-ilmiyye, 1983.
- es-Sîbeveyhi, Amr b. Usmân b. Kanber. *el-Kitâb*. thk. Muhammed Hârûn 'Abdusselâm. Kâhire: Mektebetu'l-Hâncî, 1988.
- es-Subkî, Ahmed b. Alî Abdulkâfi Ebû Ahmed Bahâuddîn. *Arûsu'l-efrâh fî şerhi Telhîsi'l-Miftâh*. thk. Abdulhamîd-Hindâvî. Beyrût: Mektebetu'l-asriyye, 2003.
- es-Suyûtî, Abdurrahmân b. Ebî Bekr Celâluddîn. *Hemu'l-hevâmi fî şerhi Cemil-cevâmi*. thk. Abdulhamîd Hindâvî. Kâhire: el-Mektebetu't-tevfîkiyye, ts.

eş-Şerîf el-Curcânî, Alî b. Muhammed Alî ez-Zeyn. *Kitâbu't-Tarîfât*. Beyrût: Dâru'l-İlmiyye, 1983

eş-Şevkânî el-Yemeni, Muhammed b. Alî b. Muhammed b. Abdillâh *Fethu'l-kadir*. Beyrût: Daru İbn Kesîr, 1414.

Şimşek, Mehmet Ali. “Arap Dilinde Bağımsız Yargı Bildiren Cümleleri İsimleştiren Edatlar ve Terkipler”. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 16/2. 2012.

Şimşek, Mehmet Ali. *Arap Dilinde Kelime Grupları ve Cümle Öğeleri*. Sivas: Vizyon Yayıncılık, 2006.

eş-Şirbînî, Şemsuddîn Muhammed b. Ahmed. *Sirâcu'l-munîr*. Beyrût: Dâru'l-kutubi'l-ilmiiyye, ts.

et-Taftazânî, Saduddîn Mesûd b. Muhammed. *Muhtasaru'l-meânî*. b.y.: y.y., ts.

el-Ukberî, Ebu'l-Bekâi Abdullâh b. el-Huseyn b. Abdillâh. *el-Lubâb fî ileli'l-binâi ve'l-irâb*. thk. Abdullillâh en-Nebhân. Dimeşk: Dâru'l-fikr, 1995.

ez-Zebîdî, Muhammed b. Muhammed b. Abdirrezzâk el-Huseynî. *Tâcu'l-arûs min cevâhiri'l-kâmûs*. b.y: Dâru'l-hidâye, ts.

ez-Zemahşerî, Ebu'l-Kâsım Mahmûd b. Amr b. Ahmed. *el-Keşşâf an hakâiki ğavâmidi't-tenzîl*. Beyrût: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 1407.